

K.K.T.C

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI BÖLÜMÜ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

BÜTÜN YÖNLERİYLE ARTVİN İLİ

DANIŞMAN

DOÇ . DR. BÜLENT YORULMAZ

HAZIRLAYAN:

951110 MEHMET ERDOĞAN

HAZİRAN 2000

LEFKOŞA

K.K.T.C

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI BÖLÜMÜ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

BÜTÜN YÖNLERİYLE ARTVIN İLİ

DANIŞMAN

DOÇ . DR. BÜLENT YORULMAZ

HAZIRLAYAN:

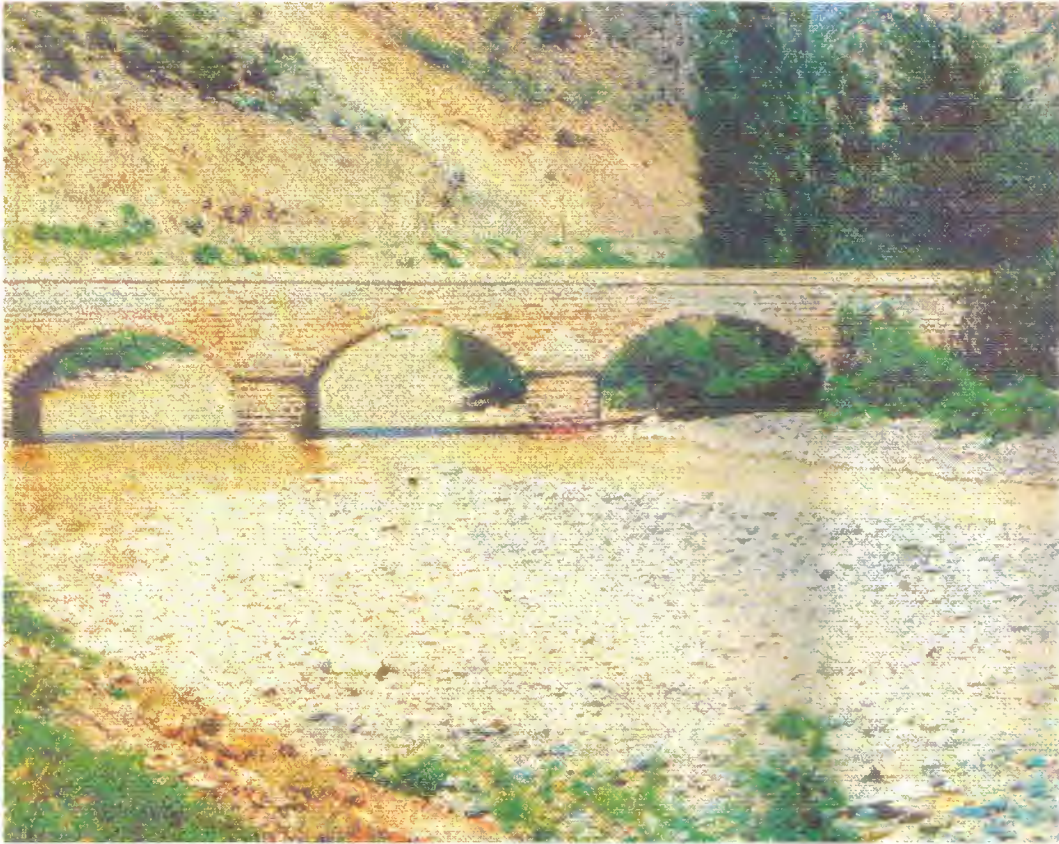
951110 MEHMET ERDOĞAN

HAZİRAN 2000

LEFKOŞA

Artvin Kalesi

Tarihi Osmanlı Köprüsü

TARİH

Artvin Adının kaynağı.....	5
Artvin'in Genel Tarihi.....	5
Hurriler-Urartular.....	5
İskitler (Sakalar).....	6
Arsaklar.....	6
Bizanslılar.....	7
Artvin'de İlk Bagratlı.....	7
İslam Akınları.....	7
Ardanuç Bagratlılar.....	8
Selçuklular.....	9
Osmanlı Hakimiyetine geçiş.....	10
Kırım Savaşında Artvin.....	11
1877-1878 Osmanlı Rus savaşı.....	11
Artvin'in Kurtuluşu.....	12

COĞRAFYA

Artvin İlinin Sınırları.....	13
Dağlar ve Yükseltiler.....	13
Akarsular.....	14
Çoruh Nehri.....	14
Oltu Çayı.....	14
Tortum Çayı.....	14
Barhal Çayı.....	14
Şavşat Suyu-Tiprat Deresi.....	15
Vadiler.....	15
Yaylalar.....	16
Ovalar.....	16
Göller.....	16
Bitki Örtüsü.....	17
İklim.....	17
Ulaşım.....	17

İLÇELER

Ardanuç.....	18
Arhavi.....	19
Borçka.....	20
Hopa.....	21
Murgul.....	24
Şavşat.....	26
Yusufeli.....	28

ARTVİN İLİNİN EKONOMİSİ

21. Y. Y. A Girerken Artvin'e Yapılan Kamu Yatırımları.....	31
Yatırım Programı Dışında Yürütülen Çalışmalar.....	32

TURİZM

Kafkasör.....	39
---------------	----

KÜLTÜR ve FOLKLOR

Tarihi Sanat Eserleri.....	40
Manastırlar.....	41
Kaleler.....	42
Camiler.....	42
Türebeler.....	44

Hamamlar.....	45
Çeşmeler.....	45
Köprüler.....	45
Evler ve Konaklar.....	46
Folklorik Değerler ve Yöre Mutfağı.....	46
Giyim.....	46
El Sanatları.....	47
Halk Oyunları.....	47
Ata Bari.....	47
Yöresel Elsanatları.....	48
Türküler.....	48
Yemekler.....	48
21.y.y.'a Girerken Kente Getirilen Hizmetler.....	49

ÖNSÖZ

Bu mezuniyet çalışması, Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu mezuniyet çalışmam, Artvin'in, tarihi, kültürel ve ekonomik faktörleri başta olmak üzere tüm yönleriyle tanıtılmasını amaçlamaktadır.

Yakın Doğu Üniversitesi'nde okuduğum süre içerisinde destek ve tavsiyelerini benden esirgemeyen ve bu çalışmayı hazırlama noktasında bana yardımcı olan değerli hocam ve bölüm dekanımız Doç. Dr. Bülent YORULMAZ'a da teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Artvin doğa güzelliği bakımından ülkemizin nadide şehirlerinden bir tanesidir. Gerek ırmakları ile gerekse Kaçkar dağı ile ülkemizin turistik bakımından sayılı yerlerindendir. Dünyanın sayılı,nehirlerinden biridir, Çoruh nehri...

Ben bu çalışmamda Artvin'i her yönü ile incelemeye çalıştım.Tarihini, kültürel zenginliklerini, doğal güzelliklerini, turistik alanlarını, gelenek ve göreneklerini elimden geldiğince anlatmaya çalıştım.

Artvin çok zengin kültürel değerlere sahip her yönü ile incelenmesi gereken zengin potansiyele sahip güzide bir kentimizdir.

HER YÖNÜ İLE ARTVİN İLİMİZ

TARİHİ

ARTVİN ADININ KAYNAĞI

Bugün Artvin denilen yerler İ.Ö'ki dönemlerde Coroksi/ Çorok/Kolkis olarak anılıyordu. Yöreye ilk yerleşen Gürcü kabileleri bu günkü Çoruh Irmağı'na bu adı vermişti. Cumhuriyet öncesinde, özellikle Osmanlı Dönemi'nde yöreye verilen "Livane" adı, Hurri ve Ermeni dillerindeki "Nigali"nin dönüşümüyle oluşmuştur. Bugünkü Artvin adının anlamı bilinmemektedir. Önceleri, Artvani olarak kullanılan sözcük giderek Artvini olmuş, son olarakda Artvin biçimini almıştır.

ARTVİN'İN GENEL TARİHİ

Artvin, Doğu Karadeniz Bölgesinin en doğu kesiminde bulunan bir sınır ilimizdir. Bütün suları Çoruh ile veya kıyıda ki dereciklerle Karadeniz'e karışan Artvin ilinin , Kuzeyi Karadeniz, kuzey - doğusu Türkiye / Gürcistan sınırı, doğusu ve güneydoğusu Ardahan, Güneyi Erzurum ve batısı Rize ile çevrilidir.

Öteden beri Türk boylarının yerleşim yeri olarak gördüğümüz bölgede hayat, çok eski çağlara dayanır. Coğrafi durum gereği akınların gelip geçtiği, dolayısıyla sık sık savaşların patlak verdiği ve el değiştirdiği bir yöredir. Bölgemizin tarih öncesi yaşayışı henüz tam olarak araştırılmış olmamakla beraber, eski yerleşme yerlerindeki kalıntılardan, mezarlardan, temel açma, yol yapımı gibi nedenlerle yapılan kazılarda çıkan tarihi eşyalardan, buraların çok eskiden beri yerleşim yeri olduğu ve madenlerin işletildiği anlaşılmaktadır.

1930 yılında Artvin'de ve Şavşat'ın Meşeli Köyünde, 1955 yılında Yusufeli'nin Demirköy Köyü'nde bulunan bakır baltaların. M.Ö. 4000 - 3000, tunç olanların ise M.Ö . 3000 - 2000 yıllarına ait olduğu uzmanlarca saptanmıştır. Bunlar, Hurriler çağından kalma eserlerdir.

HURRİLER - URARTULAR

Hurriler, Asyanik denilen kavimlerden olup dilleri Türkçe gibi bitişkendir. Uygar bir kâvim ve yuvarlak kafalı oldukları biliniyor. Bunların Doğu Anadolu ve

Azerbaycan bölgelerine de yerleştikleri gibi, Çoruh boyuna da yerleştikleri anlaşılmıştır.

Asıl Artvin bölgesinin, yeni orta ve aşağı Çoruh boylarının tarihte ilk defa tanınması Asurluların en güçlü komşusu ve düşmanları olan, M.Ö. 831 yılında Tuşyap (Van) Şehrini başkent edinen Hurriler soyundan "Khaldili de" denilen Urartular çağında olmuştur. Urartular, büyük ve güçlü bir İmparatorluk kurmuş, komşu hükümetleri kendilerine tabi kılmışlardır.

Urartular; Pasinler, Kars ve Göle kesimlerini içine alan güçlü Diau -Ekhi - Hi (- Diau - Hânedanı Yurdu) Kralı Utupurşî'yi yenmişler ve itaatleri altına almışlardır. O sırada Çoruh bölgesinin ve Artvin ili kesimi ile Oltu - Nar- man - Tortum- İspir bölgelerinin hakimi Khulkhi Krallığı, doğu ve güney komşusu olan Diau - Ekhi - Hi kralının yardım isteğini yerine getirmedir. Komşusunun zayıf düşüp ezilmesini istiyordu. Daha sonra Artvin - Çoruh bölgesinde ki Khulkhi krallığını, o zaman Urartu Kralı olan II. Şarduri'nin (M.Ö. 753) yenerek bu toprakları ele geçirdiğini, II. Şarduri'nin Van kalesindeki 30 tondan büyük taşlara yazdırdığı yıllıkta belirtmektedir.

İSKİTLER (SAKALAR)

Kimmer akınlarının ardından bölgeye M.Ö.VII. yüzyılda Saka/İskit Türk boyları yerleşmişlerdir. M.Ö. 150'de Sakalar, Horasan'daki Taok kolu nun Parn (Bayındır) boyundan Aksalılar idaresinde (Eski Oğuzlar) İran üzerinden Çoruh boylarına yayıldılar.

Dede Korkut Destanlarındaki kahramanların adları, şimdi bile kullanılmakta, yer adları da bunun canlı kanıtı olarak diğer tarihi yapıtlar beraber göze çarpmaktadır.

ARSAKLILAR

75 Yıllarında Taok Bölgesi'nde Arsaklı Başbuğı Sembat, Kafkaslar güneyine akın eden Hun ve Peçenek kollarını yendi.

182 - 186 yılları arasında Kafkaslar Kuzeyinden gelen Akıncı Hazarlar ve Barseller (Borçalı Terekemeleri), Kalarcete yayılıp bölgeyi işgal ettiler.

305 - 310 yılları arasında Horosan'da.n gelme Arsaklı Anak Oğlu Aziz Greguvar (Dede Kor kut)'un eliyle resmen Hristiyanlığı benimseyen ve Şaman dinini bırakan, Küçük Arsaklı Ülkesindeki İlbeyliklerden birisi olan İnak ve Atlı Başbuğu Bagarat hanedanı mâlikânesi Tayk (Tav-Eli) eyâleti de İsa dinine girdi..

Bu eyaletin kuzey kesiminde Borçka, Livana (Yusufeli - Artvin) Acara (Maçahel - Acara), Şavşat, Tahoskar / Tavuskâr (Şenkaya - Oltu Ardanuç) diye alınan yerler bulunmaktaydı 379'da Küçük Arsaklı Ülkesi doğu ve batı olarak ikiye ayrılmış, iki genç kardeş arasında bölüşülerek, Tayk bölgesi batıya hükmeden Erzincan'da oturan Küçük Val - Arsak'a düşmüştü. Onun ölümünden sonra burası İstanbul'a bağlanarak Roma himayesine girdi.

Tayk Eyaleti içinde yaşayan Klarçlar ile Tuk harlar, Roma'dan yardım isteyerek İran hima yesindeki İber Kralına karşı mücadeye girişirler.

Küçük Arsaklı ülkesinin doğusu Perslerin hakimiyetine geçince, Tayk bölgesinde Kartli'ye bağlandı.

BİZANSLILAR

Daha sonraları Bizans imparatoru Jüstinyen'ir İran ile "Ebedi Barış" yapması üzerine eski Arsaklıların batı kesimi olan Erzurum ve Ço- ruh bölgesi, Bizans idaresine geçti.

ARTVIN'DE İLK BAGRATLI HAKİMİYETİ

575 yılında İranlılar, Eleşkirt-Pasin üzerinden Bizansa saldırırken, Bizans İmparatoru II. Jüstinyen Türk bölgesine, eski Oğuzların başveziri ve Irak'ların soyundan Bagath Guaram'i ilbeyi tayin etti. Bir süre sonra Hazarlar, Kur, Asar ve Çoruh bölgelerini işgal ettiler. Fakat daha sonraları Bizanslılar yine bölgede egemenliklerini sürdürdüler.

İSLAM AKINLARI

Haz. Ömer 636 Kadisiye ve Nihavend savaşlarında, İran Şahin - Şahı III. Yedgerd'i yenmiş ve İran ülkesi İslamların eline kolaylıkla geçmiştir.

654 tarihinde Suriye ve Irak savaşlarını yüz akı ile kazanan Emir Habib Bin Maslama, Erzurum yaylasında Bizans ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Çoruh boyları da kapılarını İslam ordularına kendiliğinden açmışlardır. Müslümanların barış yolu ile aldıkları şehirler arasında başta Artvin olmak üzere Şavşat ve Ardanoç da vardı. İlk İslam istilasından yedi yıl sonra Artvin ve çevresi Bizanslıların eline geçti.

VIII. yüzyılın ikinci yarısında Hazar Türkleri Kür ve Aras boylarına yayıldılar. Bu sırada Artvin Bölgesi de Hazarlara tabi olup Araplara karşı korundular.

Hazarlara karşı başarılı bir sefer düzenleyen Emevi Halifesi Hişam'ın yeğeni II. Mervan Hazar seferlerinden dönerken İspir bölgesine kadar Çoruh boyunu da tekrar hakimiyeti altına aldı. Bu sırada Bağatlı Adarnase Bey, Kılarçet-Şavşat-Acara bölgelerinin ilbeyi olarak Emeviler'e tabi oldu.

Bir süre sonra Hazarlar, Kafkasları aşarak Kür-Aras-Çoruh boylarını Abbasiler'den aldılar.

ARDANOÇ BAGRATLILARI

Ardahan-Arsiyan-Şavşat-Tayk ve Acara bölgelerinden İlbeyi olan Bagratlı Adarnase (764- 786), Hazarlı himayesine girdi.

786 yılında Harun Reşid, Tiflis'de İslam Emirliği'ni kurdurarak Ardahan Ahıska ve Tayk bölgeleri, Bağdat halifeliğine bağlı bulunan bu Tillis-Arap Emirliği'ne tabi oldu. Tayk-Ardahan İlbeyi Bagratlı Adarname'nin oğlu Aşut Bey (787-826), Araplar'ın Tiflis emirliği hizmetinde bulunup, onlara yararlı olmuştur.

Aşut'un oğlu I. Bagrat (826-876) ile kardeşleri Ardanoç'ta oturmuşlardır. Bunlar Şavşat ve Kılarçet bölgelerinin ilbeyleri olmuşlardır. Ardanoç-Ardahan Bölgeleri Bagratlıların Bağdat'a bağlı bir krallığı olmuştur.

Bu yıllar arasında Şavşat'ta şimdiki Cevizli (Tibet) Köyü'nde ki ünlü kiliseyi yaptıran Aşut'tur. Bu kilisede, eski Oğuz geleneğinin örneği olan bir akkoç başının heykeli kilise damının güney yönünde görülür.

Bagratlılar II. yüzyılın ilk çeyreğinde Bizansla tekrar mücadeleye girmiştir. 1002 yılında yapılan bir savaşta üstün gelen Bizans, bazı toprakları ülkesine katmış, Tav-Eli (Ardanoç, Şavşat, Artvin, Yusufeli, Borçka, Oltu) Bagratlı Kralı Gürken'e kalmıştır. Başkent yine Ardanoç'tur.

SELÇUKLULAR

Selçuklular'ın Anadolu'ya yaptıkları akınların arkası kesilmiyordu. 1054 yılında Tuğrul Bey Bizans'ın Malazgirt Kalesini kuşatırken, ordusunun diğer kollarını da. Bayburt, Barkar Dağları ile orta Çoruh boylarına kadar Bagratlı ülkesini vurup yağmalyordu.

1064 yılı Haziran ayında Bizanslılar dan Ani'yi, Bagratlılar'dan Cıldır'I fetheden Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından cezalandırılmış, aynı yıl da Ardanoç, Artvin, Borçka, Oltu, Tortum, Yusufeli'yi ülkesine katmıştır

Alpaslan 1071 yılında Malazgirt zaferinden sonra yeniden almış olduğu yerleri emrindcki beyliklere Paylaştırmıştır.Çoruh Bölgesi, de Erzurum Emiri Ebul Kasım'a verildi.

Alpaslan ile IV. Bagrat'ın 1072 yılında ölmeleri üzerine, Gürcistan Kralı Giorgi yine Bizans'ın yardımı ve kışkırtması ile Çoruh boyunu ele geçirdi.

1081 yılında Selçuk'lu hükümdarı Melikşah , Emiri Ahmet kumandasında bir ordu gönderdi. Bu ordu Kral Giorgi'yi yenerek Erzurum ve Çoruh bölgesini tekrar Türkler'in hakimiyetine aldı. Ebul-Kasım'ın torunu Saltuk'tan ötürü Kars, Erzurum, Ardahan, Bayburt havzasını içine alan İmare't'e bundan sonra Saltukoğulları Emirliği adı verildi.

Anadolu'nun Moğollar tarafından istilası üzerine Artvin, Moğol hakimiyetine girdi. Artvin ve çevresi daha sonra sırasıyla, Timur, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletleri'nin hakimiyetine geçti. Akkoyunlu Devleti'nin yıkılması üzerine de Azerbaycan Emiri Elvent Bey'in emrine girdi. Safevi hükümdarı Şah İsmail 1502 yılında, Elvent Bey'i yenince Akkoyunlu ülkesiyle birlikte Artvin'de Safevilerin eline geçti.

OSMANLI HAKİMİYETİNE GEÇİŞ

Fatih Sultan Mehmet, Trabzon Rum-Pontus Krallığı nı ortadan kaldırdıktan sonra, o sırada Artvin-Yusufeli-Ardanuç-Şavşat-Borçka Bölgeleri; başkentleri Ardanuç Kale olan, Çıldır Atabeyleri'nin bir kolu elinde bulunuyordu. Atabeylerin bu koluna bağlı bulunan Şavşat- İmerhev ve Acara-Macahel kesimi beyleri, kendi istekleriyle İslamlığı kabul ederek Ardanuç Atabeyi'nden ayrılıp, Osmanlı Devleti ne bağlandılar.

Daha sonra Şehzade Yavuz Selim'in Trabzon Valiliği sırasında Artvin beyleri onun ayağına kadar giderek kendilerinin de korunmalarını dilemişlerdir.

Bunun üzerine Yavuz, bir sefer yaparak Artvin'le Ardanuç'un bazı yerlerini de Osmanlı topraklarına katmış, çevre beylerine de ayrı beylik vermiştir. O sırada Ardanuç Atabeyi, Mirza Çabuk Bey'di.

Yavuz Trabzon'dan ayrıldıktan sonra Artvin'le Ardanuç'un bazı yerleri tekrar Atabey Mirza Çabuk'a bağlanmıştır.

Çaldıran Seferi nin zaferle sonuçlanmasından sonra 1536'da Erzurum Beylerbeyi Mehmet Han, Yusufeli kesimine, Pert-Eğrek ve çevresindeki kaleleri üzerine ilk Osmanlı akınına yapmış, Atabeylerin kale muhafızlarını itaatı altına almıştı. Fakat Kanuni Sultan Süleyman, İran üzerine yaptığı seferler sırasında Ardanuç Kalesi'nden son ata beyi olan Key- hüsrev Bey, İran tarafını tutarak Osmanlılara karşı gelince, Kanuni II. Vezir Karaca Ahmet Paşa'yı 1549 yılında sefere göndermiş; Ahmet paşa'da Erzurum'dan kalkıp askerleriyle Tortum kalelerini almıştır. Böylece bu sefer sonunda ilk Osmanlı Livana (Pert- Eğrek) sancağı kurularak bu yerler resmen Osmanlı topraklarına katılmış oldu Ardanuç Kalesi'nin savaşta feth edilmesi üzereine o yıl Osmanlıların ilk Ardanuç Sancağı kurulmuş oldu. Erzurum Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa bir müddet sonra Artvin'in de içinde bulunduğu ve merkezi Ahıska olan geniş Çıldır Eyaleti örgütünü kurdu. *Artvin-Yusufeli-Ardanuç-Şavşat bölgeleri bu sancağa bağlı iken; Borçka, Hopa, Arhavi Bölgeleri de Trabzon eyaletine bağlı, Batum Sancağı içinde blunmuştur.*

Eyaletler yerine 1865 yılında vilayet örgütleri kabul edilince Artvin 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı sonuna kadar Livana Kazasının Merkezi olarak kalmıştır.

KIRIM SAVAŞINDA ARTVİN

Osmanlı-Rusya arasında 1853-1856 Savaşı başlayınca Kars'ta ki çarpışmalara 600 Livanalı gönüllü katılmıştır. Başçılığını Livana Sancak Beyi Ali Bey yapmıştır. 29 Eylül 1855 günü bu Türk - Rus savaşı, "Büyük Kars Zaferi" ile kazanılmıştır.

1877 - 1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI

1877 yılında Ruslar Kars'a dördüncü defa saldırdılar. Ahmet Paşa kumandasında ki Türk ordusuna altı ay içerisinde dört meydan savaşında yenildiler. Fakat kışın yaklaşması üzerine orduyu terhise başlayan Ahmet Muhtar Paşa, 15 Ekim 1877'de Alaca Dağda bozuldu. Bir ay ağır topraklarla dövülen Kars 18 Kasım 1877

günü düşünce Ruslar şehirde üç gün yağma yaptılar. 3 Mart 1878 Ayastafanos (Yeşilköy) Anlaşması'nın 19. Maddesi ve daha sonra imzalanan Berlin Kongresi'nin 58. maddesi ge-

reğince Kars, Ardahan, Oltu ve Batum-Artvin ile birlikte savaş tazminatı yerine Çarlığa bırakıldı. Üç yılda bu bölgede yüz yirmibin Türk halkı yeni sınırın içerisine göçmüşlerdir. 1880'de Kars'a gelen Osmanlı Şehbender'i Mehmet Asım'ın arzuları ile bu göçlerin önü alınabildi.

1877-1917 yılları arası kırk yıllık Çarlık idaresinde, Ardahan Sancağı ikiye bölündü. Birkaç camii ve mescit yanındaki küçük medreselerin dışında, Türk rüştiye mektepleri kapatılmış, anayurtla her türlü haberleşme irtibatı kesilmişti. Bölgede uygulanan "Ruslaştırma" siyasetine yerli halk kanmamış yeniden anavatana kavuşma umudunu hiçbir zaman kaybetmemişlerdir.

ARTVİN'İN KURTULUŞU

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması, durumu aleyhimize kötüleştirdi. Çünkü bölgede Ermenistan Devleti kurulması öngörülüyor ve bu devletin sınırlarının tespiti de Amerika Başkanı Wilson'a bırakıyorlardı. Ermeni savaşı sonunda Kars kurtarılıp, Şark Cephesi Kumandanlığı kurulduktan sonra eski 15. Kolorduyu zafere ulaştıran Kâzım Karabekir Paşa artık cephenin kumandanı olarak karargâhı ile Kars'ta bulunmaktaydı. Cephe kumandanlığı bundan sonra 3 sancaktan oluşup, Gürcü işgalinde kalan Ardahan ve Batum'u da kurtarma faaliyetine girişmiştir.

İngilizler'de Türkler'in bu başarılarından sonra "Ermenistan hayalinden" vazgeçmiş görünüyorlardı. Fakat Gürcüler'i desteklemeye devam ediyorlardı. Kâzım Karabekir Paşa Artvin-Ardahan çevrelerini "Sulh yolu ile ele geçirme zamanı geldiğini" Ankara Hükümetine rapor ediyordu.

Ankara hükümeti, meclise yaptığı teklifle ilgili olarak tam yetki alıp Gürcü işgalinde bulunan yerlerin boşaltılmasını bir nota ile Gürcistan Hükümeti'ne bildirirken, bir yandan da Şark Cephesi Kumandanlığı'na bu yerlerin silah kuvveti ile de olsa işgal edilmesini emrediyordu. Son hükümet ultimatının süresi 22

Şubat 1921 gece yarısı sona eriyordu. Gürcistan Hükümeti, hükümetimizin belirttiği saatte işgal yerlerini boşaltarak askerlerini geri çekmişlerdir. Resmi askeri birliklerimiz 6 Mart 1921 akşamı Artvin'e ulaşmışlar. 7 Mart 1921 günü de fiilen kurtuluş tahakkuk etmiştir.

COĞRAFYA

Kradeniz kıyısına paralel olarak uzanan Doğu Karadeniz Dağlarının il sınırları içindeki uzantıları; Kaçkar, Altıparmak Kükürtlü, İskaristi Dağları adıyla sınıra kadar uzanmaktadır. Bu dağ sırasının üzerinde çok sayıda dağ ve yüksek tepeler yer alır.

ARTVİN İLİNİN SINIRLARI:

Doğu Karadeniz Bölgesinde bir hudut ili olan Artvin, Doğu Karadeniz Dağları üzerinde engebeli bir araziye sahiptir. Yüzölçümü 7436 km² dir. Kuzeydoğuda Ardahan, Güneydoğuda ve Güneyde Erzurum, batıda Rize illeri ile kuzeyde Karadeniz, kuzeydoğuda da Gürcistan ile çevrilidir.

Artvin ilinde, Giresun Dağları'nın uzantısı olan Kaçkar Dağları Çoruh Vadisinin güneyinde Mescit Dağları'nın uzantısı olan Yalnızçam Dağları uzanmaktadır.

Artvin de, geniş kapsamlı ovalara rastlanmaz. Ancak, kıyıda Karadeniz'e ulaşan Arhavi ilçe- sindeki Kabürse Deresi ve Hopa ilçesindeki Sundura Deresi'ni ağzında küçük birer alüvyal ovalar bulunmaktadır.

DAĞLAR VE YÜKSELTİLER

Karadeniz kıyısına paralel olarak uzanan Doğu Karadeniz Dağları'nın il sınırları içindeki uzantıları; Kaçkar, Altıparmak, Kükürtlü, İskaristi Dağları adıyla sınıra kadar uzanmaktadır. Bu dağ sırasının üzerinde çok sayıda dağ ve yüksek tepeler yer alır.

Karadeniz kıyısını takip ederek batıdan doğu- ya doğru iki sıra halinde uzanan 3937 m. yüksekliğindeki Kaçkar Dağı Karadeniz Dağları'nın en yüksek noktasını oluşturur. Bu dağın su bölüm çizgileri; Artvin, Rize, Erzurum il sınırlarını belirler.

Şavşat ve Borçka ilçeleri arasında yer alan, Çoruh ve Berta vadileri ile Gürcistan sınırına kadar uzanan Karçal Dağı 3428 m. yüksekliği ile ilin diğer önemli bir dağıdır.

İlin Diğer Önemli Dağları ve Yükseltileri Şöyledir

Kaçkar dağı-3937 m., Mihrap dağı-2950 m., Karçal dağı-3428 m., Sahara dağı-2799 m., Kükürttepe dağı-3348 m., Karyan dağı- 2790 m., Arsiyan dağı-3164 m., Kara dağ-2300 m., Çadır dağı-3050 m., Büyük yurt dağı-2250 m., Kürdevan dağı-3050 m., Genya dağı-1850 m., Kartal dağı-3000 m.

AKARSULAR:

İl sınırları içinde bulunan akarsular iki bölümde incelenir. Bir kısmı asıl ırmak olan Çoruh Nehri'nin kollarını meydana getirirken bir kısmı da il sınırları içinde ve il sınırları dışında Karadeniz'e dökülen nehirlerdir. Başlıcaları şunlardır;

ÇORUH NEHRİ:

İlin en büyük akarsuyu olan Çoruh Nehri, Mescit Dağları'ndan kaynağını alarak, Bayburt'u geçtikten sonra Yusufeli ilçesinin Yokuşlu Köyünün mevkünde il sınırına girer. Su kavuşumu denilen yerde Oltu suyu ile birleşir. Yusufeli yakınlarında Barhal Deresiyle birleşen Çoruh Nehri kuzeybatı yönüne girer. Artvin yakınlarında Berta suyunu, Borçka'da Murgul suyunu-İçkale suyunu ve Deviskel suyunu alarak Maradit (Muratlı) bucağını geçerek, Batum'un güneybatısında Karadeniz'e dökülür. Çoruh Nehri'nin uzunluğu 376 km olup, 354 km'si sınırlarımız içerisindedir.

OLTU ÇAYI:

Kargapazarı Dağları'ndan kaynağını alır. Yusufeli yakınlarında Tortum Çayı ile birleşir. Güralp kayası denilen yerde Çoruh Irmağı'na kavuşur.

TORTUM ÇAYI:

Kargapazarı Dağları'ndan kaynağını alır. Tortum Gölü'ne girip çıktıktan sonra Yusufeli yakınlarında Oltu Çayı ile birleşir.

BARHAL ÇAYI:

Kaçkar Dağları'ndan kaynağını alır. Erzincan Hüngamek, Peterek ve Dört Kilise derelerini olarak Çoruh Nehri'ne karışır.

ŞAVŞAT SUYU - TİGRAT DERESİ:

Şavşat, irili ufaklı 13 deresi bulunması ile su zenginliğine sahiptir. Şavşat Dere'si Berta De- re'sinin kaynağı olup Ardanuç Dere'siyle birleşerek Çoruh Nehri'ne kavuşur. Tigrat Deresi kaynağını Sahara Dağları'ndan alarak Şavşat suyuna birleşir.

VADİLER:

Artvin ili yüzey şekilleri, genellikle yer altı kırılmaları ve volkanizma faaliyetleri sonucunda meydana gelmiştir. Vadilerin bir bölümü dağ sıralarını birbirinden ayıran, dağlara paralel çizgiler halindedir. İlde bulunan vadileri iki ana kısımda incelemek mümkündür;

1- Asıl Çoruh Vadisi

2- Çoruh ırmağı kollarının meydana getirdiği vadiler.

Çoruh Vadisi: Çoruh ırmağının il sınırına girdiği yerden başlayıp Maradit bucağında il sınırını terk ettiği yere kadar uzanan 150 km uzunluğunda bir vadidir. Genellikle çok dar ve derin "V" ve "U" şeklindeki boğazlar halinde uzanır. Zeytinlik-Yusufeli ve Zeytinlik-Muratlı arası olmak üzere iki bölümden meydana gelir.

Diğer Vadiler: a) **Ardanuç Dere'si Vadileri:** Vadi tabanı Ardanuç ilçesinde nispeten geniştir. İlçe merkezinin 7 km kuzeybatısında bulunan Cehennem Dere'si tipik bir kanyon vadidir. 500 m uzunluğunda 70 m. genişliğinde ve 6 m derinliğindedir. Ardanuç suyuna açılır. Dünyada sayılı kanyon vadileri arasında yer alır.

Berta Vadisi: Şavşat ilçesinin sularını boşaltan irili ufaklı çayların meydana getirmiş olduğu bu vadi zengin bitki örtüsüyle kaplıdır.

Barhal Vadisi: Barhal Dere'sini takip eder. En geniş yeri 3 m'dir. Balıbar-Dalavar köyleri arasındadır.

Murgul Vadisi: Murgul Dere'sinin meydana getirdiği bu vadinin tabanı diğer vadi tabanla- rına göre daha geniştir.

YAYLALAR

Yaylalar il topraklarının yaklaşık % 1.6 sını kaplamaktadır. Çoruh Nehri ve kollannın meydana getirdiği vadiler il topraklarının üç ayn bölgeye ayırmıştır.

Yusufeli, Zeytinlik ve Berta Dere'sinin güney- doğusunda kalan yaylalar:

Bu yaylalar Yalnız Çam Dağlar'ı serisi üzerin- Velat, Çoraklı, Çermik, Akdamla, Şalcı, Şeno- cak ve Sarçayır yaylalarıdır.

Gürcistan sınırı, Berta Dere'si, Artvin, Borçka, Muratlı arasında kalan bölgedeki yaylalar:

Karçal Dağı çevresinde bulunan yaylalardır. Bunlar; Manatba, Taşköprü, Meydancık, Zata, İmnezo, Mısırlı, Gomen, Lakoban, Merete, Oba, Karsnal, Devtaban, Kırkırım yaylalarıdır.

Maradit, Borçka, Artvin, Yusufeli'yi izleyen vadinin kuzey ve kuzeybatısında kalan bölgede bulunan yaylalar:

Kaçkar Dağları'nın uzandığı bölge ile kıyı ara- sında yer alan yaylalardır. Keşeoğlu, Çamlık, Sevahil-Mağara, İnekli, Durça, Kovahit, Kocakarılı, Dileme, Taşlık yaylalarıdır.

OVALAR:

İl sınırı içerisinde ova özelliği gösteren yerler hemen hemen yoktur. İl topraklarının ancak% 0.2 alanının kaplayan düzlüklere rastlanır. Kıyıda akarsu birikintilerinin meydana getirdiği alüvyal ovalara rastlanmaz. Çünkü dağların denize bakan yamaçlarında kaynaklarını alan Hopa ve Arhavi Dere'sinin suları az ve uzunlukları kısa olduğundan birikinti ovalarının büyüklüğünü sınırlamıştır. Bütün bunlara rağmen Hopa ilçesinde, Sundura Dere'sinin ağ- zında ve Arhavi ilçesinin Kabirse Dere'sinin ağzında birer küçük delta ovalar oluşmuştur.

GÖLLER:

Çok engebeli bir yapıya sahip olan Artvin sınırları içinde coğrafi bakımdan değer taşıyacak nitelikte göl yoktur. Ancak yüksek kesimlerde küçük göletlere rastlanır. Bu göletler alabalık bakımından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Bitki örtüsü olarak Artvin topraklarının % 37'si ormanla kaplıdır. İlde ki ormanların büyük bölümünü iğne yapraklı ağaçlar meydana getirir. Önce yapraklı ağaç çeşitleri, daha sonra iğne yapraklılar 1000 metreden sonra ise karışık orman bitkisi başlar. 1600 metreden sonra tekrar iğne yapraklılar görülmektedir. Etek kesimlerinde Doğu Ladin'i yaygındır. Kayın ağaçları da bulunmaktadır. Az yükseklerde ise sarıçam bulunur. Çoruh Vadisi yamaçlarında ve Kaçkar Dağları'nda köknar ve saçılam bulunur. Alçak kesimlerinde meşe, kestane gibi yapraklılar karışır. Bölgede tarıma elverişli topraklar azdır. Bu sebeple kıyı bölgelerinde ormanlar tahrip edilmiştir. Bu bakımdan bir özellik taşıyan Borçka eski orman örtüsü yerine şimşir, karaçalı ve yaban asma çeşitleri almıştır.

İKLİM:

Genellikle tipik Doğu Karadeniz iklimi hakim olan Artvin'de iklim yeryüzü şekillerinin özellikleri sebebiyle il ve ilçeler değişiklik gösterir. Kıyı kesimlerinde ılık ve yağışlı bir iklim hüküm sürerken ilin iç bölgelerinde yüksek kesimlerde kışlar sürekli ve bol karlı, yazları serin geçer. Deniz üzerinden gelen hava akımlarına açık kıyı kesimini ile Çoruh vadisi'nde deniz iklimi, daha iç kısımlar ise kara iklimi taşır. Ancak ekseriyetle bir kıyı ili olan Artvin daha çok deniz etkisi altındadır. Artvin il merkezinin karasal iklim özelliği % 25'tir.

ULAŞIM:

Kıyıya paralel olarak uzanan dağların bir çok sıra halinde uzanması çetin tabiat şartları, derin vadiler ve geçit vermeyen ırmakların bulunması ulaşımı olumsuz yönde etkilemiştir.

İstanbul, İzmir ve Bursa'dan itibaren uzanan devlet karayolu, Samsun'dan sonra doğuya doğru devamlı deniz kıyısını takip ederek Arhavi ilçesinde il sınırlarına girer. Hopa ilçesinden sonra güneye yükselerek Can Kurtaran Geçidi'nden sonra Borçka ilçesinden sonra güney yönünde Çoruh Vadisi'ne girerek Artvin Merkez Köprübaşı'na ulaşır. Bu karayolu Artvin Merkezden sonra

bir kol Berta Vadisi'ni takip ederek Ardanuç ve Şavşat üzerinden Kazs'a ulaşır. Diğer bir kol ise Yusufeli üzerinden Erzurum'a varır.

31.08.1988 tarihinden itibaren Sarp sınır kapısının açılmasıyla Hopa'dan itibaren kıyı boyunca karayolu Gürcistan'a ulaşır. Deniz ulaşımı bakımından Hopa Limanı önemlidir.

Artvin Trabzon havaalanına 234 km. Erzurum havaalanına 203 km. uzaklıktadır. Trabzon ve Erzurum havaalanına yurt içi ve yurt dışından düzenli uçak seferleri yapılmaktadır. Ayrıca Artvin'e düzenli otobüs seferleri vardır.

İLÇELER

ARDANUÇ

TARİH

Ardanuç Artvin İlinin en eski ilçelerinden biridir. Osmanlı Rus Savaşı sonucunda (1878) Rusya tarafından işgal edilen bölge 1918 yılında işgalden kurtulduktan birkaç ay sonra İngiliz işgaline, ardından da Gürcü işgaline uğramıştır. 23 Şubat 1921 tarihinde son olarak işgalden kurtulan Ardanuç 1945 yılına kadar Artvin'e bağlı bir nahiye yönetim birimi olarak kaldı.

Günümüzde Ardanuç İlçesi 1 Ağustos 1945 günü kurulmuştur. İlçenin ilk merkezi Tütünlü Köyü'dür. Daha sonra 1948 yılında Ardanuç (Adakale) Kasabası'na taşınan ilçe yönetim merkezi, son olarak günümüzdeki meydanlar mevküne 1952 yılında geçmiştir.

COĞRAFYA

Ardanuç: Doğu Karadeniz Bölgesi, Yanlızçam Dağları, Batısı ile Çoruh Irmağı Vadisi arasındaki Berta Çayı'nın yukarı çıkırında yer almaktadır. Deniz seviyesinden 470m.yüksek- likte olup Artvin-Ardanuç arası 35 km dir. Arazi yapısı engebelerdir.

Ulaşım

Artvin'e 35 km uzunlukta bir karayolu ile bağlı bulunan bu ilçe merkezine Artvin-Erzurum karayolunun 15. km. sinde Berta Çayı'nın Çoruh Irmağı'na kavuştuğu noktada ayrılân 20 km asfalt kaplama bir yol ile ulaşılır.

Ekonomi

İlçe halkının başlıca geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve kasmen de ormancılık ve ticarettir.

Turizm:

Ardanuç Adakale Mahallesi'nde bulunan Gev- hernik Kalesi, Cehennem Deresi Kanyonu, Aydın Köyü Kalesi ve Kilisesi, Bulanık köy Rabat Kilisesi, Bulanık Köyü Balkayası, Adakale İskender Paşa Camü, Ferhatlı Kalesi

ARHAVİ

Arhavi İlçesinde Hitit Kulka, İskit Pres, Urartu, Pontus ve Osmanlı uygarlıkları görülür.

İlçe çeşitli tarihlerde Batum, Gönnye, Trabzon ve Rize illerine bağlı bir bucak iken 1900'lü yıllarda iktisadi sebeplerden Hopa'ya bağlanmış, 1 Haziran 1954 tarihinde Artvin iline bağlanarak ilçe olmuştur. Mahalli hizmetler Arhavi Belediyesi tarafından yürütölmektedir. İlçeye bağlı 30 adet köy ve 7 adet mahalle bulunmaktadır.

İlçe karayolu ulaşım standardının yüksek olması; elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı tesislerinin nispeten iyi düzeyde bulunması, telefon ve televizyonun yaygın olarak kullanılması, eğitim ve öğretimin kalite yönünden nitelikli olması gibi faktörler ilçe halkının sosyal yaşamında olumlu etkiler yaratmıştır.

Teknolojik ve çağdaş gelişmeye çabuk adapte olabilen ilçe halkının kültürel ve sosyal etkinliklere katılması her türlü takdirin üstündedir. Bu meyanda folklor, sinema, tiyatro, sergi, panayır vb. gibi etkinliklere sık sık rastlamak mümkündür. Bölgenin yukan köylerinde enst- rüman olarak tulum, sahil köylerinde ve mahalleleinde ise kemençe yaygın olarak kullanılır. İlçede 3'ü çay fabrikalan, 1'ide çimentolu yonga levha fabrikası ile Arsan Silah

Fabrikası olmak üzere 5 adet sanayi kuruluşu mevcuttur. Tanm ve hayvancılık yönünden sınırlı bir potansiyele sahiptir. Tanm arazilerinin düşük çoğunluğu çay alanlarıdır. Geri kalan alanlarda kivi, mısır, fındık, meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Ancılık oldukça gelişmiş olup çoğunlukla gezgin ancılık yapılmaktadır. İlçe ticari yönden Saıp Sınır Kapısı'nın açılması ile hareketlenmiştir. Esnaf ve ticari şirketler ilçe merkezinde yoğunlaşmıştır.

İlçe turizmi deniz ve tarihi ören yerleinin bulunduğu dağ ve yaylalalarda yoğunlaşmaktadır. Gezi ve mesire yeri olarak Cihan Kalesi, Çifte Köprü, Gemi Kayası ve Taş Gemi piknik yeri sayılmaktadır.

Yeşilliklerinin ahenkli bir şekilde kucaklaştığı şirin ilçe Arhavi, geleceğin doğa turizmi merkezlerinden bir tanesine adaydır.

BORÇKA

Tarih:

Artvin ve Borçka'nın da içinde bulunduğu bölgeye ilk yerleşenlerin Orta Asya'dan gelen "HURRİLER" olduğu yazılı kaynakların incelenmesinden anlaşılmaktadır.

M.S. 576 yılından itibaren bölgeye Bizanslılar hakim oldular. Halife Osman döneminde İslam Ordusu 645 yılında Bizans ordusunu yenerek bu bölgeye

hakim oldular. Sonraları Emeviler ve Hazar Türkleri yönetimi ele geçirdiler. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Artvin, Borçka, Şavşat, Yusufeli ve Adanuç, Selçuklu topraklarına katıldı .(1063). Sonraları bölge Moğolların egemenliğine girdi. Borçka ve çevresi Yavuz Sultan Selim'in Trabzon Valiliği döneminde Osmanlı egemenliğine girdi. Kısa süreli bağımsızlıklar kazanılmışsa da asıl bağımsızlığı milli mücadele yıllarında gerçekleşmiştir.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Antlaşmasından hemen sonra Batum, Artvin, Borçka ve çevresi İngilizlerce işgal edildi. İngilizlerin ayrılmasından sonra bölgeye Gürcüler girdi. Gürcülerin hakimiyeti 9 Şubat 1921 yılına kadar sürdü. T.B.M.M. ultimatosu ile Gürcüler bölgeyi terkederek, 7 Mart 1921 yılında Borçka, Artvin ve çevresi kesin olarak Anayurdu kavuşmuş oldu. Borçka ilçesi 7 Temmuz 1921 tarihinde ilçe oldu. 26 Haziran 1926 tarih ve 877 sayılı ka- nunla bucak haline getirildi. Bilahare 28 Mayıs 1928 tarih ve 1288 sayılı kanunla yeniden ilçeye dönüştürüldü. Borçka, Artvin ilinin bir ilçesi olup, ile olan uzaklığı 32 km dir. Denizden uzaklığı 36 km ve rakımı 125 m.dir.

Coğrafya

İlçe topraklarının büyük bir bölümünü Doğu Karadeniz Sıra Dağları'nın doğu uzantısı kap- lar. İlçenin doğusunda Çoruh Vadisinin kuzeyinde yer alan en önemli kabartı "Karçal Da- ğı"dır. (3414 m.) Çoruh Vadisinin güneyinde yer alan "Balık Dağı" "Cankurtaran Geçidi"

ile geçit verir. Bu dağların uzantısı olarak yer alan irili tepeler, ilçe topraklarının engebeli görünümünü sağlar.

Borçka ilçesinde Karadeniz iklimi hakimdir. Yaz ve kış mevsimlerinde bol yağış ve ılık ha- va egemendir.

Ekonomi:

Tarım yönünden halkın çoğunluğu çay, fındık, tütün ve orman ürünleriyle istigal etmekte olup, büyük maddi gelir sağlanmaktadır.

İlçede kamuya ait 1 çay ve özel sektöre ait 2 çay fabrikası bulunduğundan halkın bir bölü- mü bu fabrikalarda istihdam edilmektedir. İlçe ilk kurulduğunda ekonomik hayat vasat derecede idi. Fakat yıllar içerisinde insanların kültür seviyelerinin yükselmesi, nüfus artışı ve Rize ilinden ilçemize göç edenlerin katılımı ile çay ve fındık üretimi gün geçtikçe artmış, tütünü ekimi başlamış ve son yıllarda ormanürünleri istihali ile ilçede ekonomik hayatın canlanması sağlanmıştır. Borçka ilçesi turizm açısından son derece doğal ve tarihi zenginliklere sahiptir.

HOPA

Tarih

Yavuz Sultan Selim Hopa ve yöresini Osmanlı imparatorluğuna katarak buradaki Rus-Pontus hükümdarlığına son vermiş ve Batum'daki Gönye kalesini fethederek Hopa'yı Gönye sancağına bağlamıştır. Adını ise Acemce güzel yer anlamına gelen Hop koymuş zamanla bu da Hopa'ya dönüşmüştür.

1877 (93 Harbi) de Hopa sancağı Ruslar'ın eline geçince Hopa Rize sancağına bağlanmış. 1918 yılında imzalanan Brest-Litovsk antlaşması sonucu Ruslar Kemalpaşa yöresini terketmiş ilçe 14 Mart 1921 de ülke topraklarına katılmıştır.

Coğrafya:

Dağların denize dik geldiği kıyı şeridi üzerinde kurulan ilçe doğusunda Gürcistan Cumhuriyeti, batısında Arhavi, güneyinde Borçka ve kuzeyinde Karadeniz vardır. Deniz seviyesinden 10 m. yükseklikte olup, en yüksek noktası 1513 m. ile Yavuz Sultan Selim tepesidir. İlçenin toplam yüzölçümü 289 km dir. İklim hemen hemen her mevsim yağışlı, Bitki örtüsünün iklimle özdeş yapısı vardır. Nem oranını yüksek ve havanın yağışlı olması bitki örtüsünü gür ve çeşitli kılmıştır. Kıyıda 400-600 m yüksekliğe kadar olan yerlerde fındık ve çay bahçeleri bulunmaktadır.

Ekonomi

İlçede tanma dayalı ekonomik yapı değişmeye başlamış limanın hizmete girmesi özellikle de "Sarp Sınır Kapısı'nın" açılması ile ihracat ve ithalatta, turizmde, uluslararası nakliyecilikte çok önemli gelişmeler olmuştur. İlçede bir anda nüfus yükselmiş konaklama yerleri çoğalmıştır.

Sarp Sınır Kapısından sınır ticareti kapsamında motorin ithalinin 1998 yılında başlaması ile dış ticaret çok büyük bir canlılık içine girmiş olup ithalat ve ihracatta önemli artışlar görülmüştür. Dış Ticaretten elde edilen gelirlerdeki artışlar neticesinde sermaye birikimi oluşmaya başlamış ve 1999 yılından itibaren de yatırma dönüşme eğilimine girmiştir. İlçe nüfusunun % 80'i çay tarımı ile ilgilenselerde, son yıllarda çay ekonomik olarak eski değeri yitirmiştir. Bunun yanında çok az iarenciye ve fındıkta üretilmektedir.

Ekonomik Tesisler: Termik Santrali: 1973 yılında faaliyete başlamıştır.

Karadeniz Bakır İşletmeleri: 61 personelin çalıştığı işletmeye Çakmakaya'da üretilen bakır ve pirit konsantreler 5 inçlik 64 km. uzunluğunda 2 boni ile getirilmekte belirli işlemlerden geçen ve yoğunlaştırılan bakır, genellikle işlenmek üzere Samsun'daki fabrikaya; pirit te çeşitli ülkelere gönderilmektedir.

Liman İşletmesi: 1972 yılında yıllık 1.300.000 ton kapasiteli olarak yapılan limanda her türlü ithalat-ihracat kıyı ticareti, transit taşımacılığı yapılabilmektedir.

Ulaştırma: İlçe de hava yolu yoktur. Limana yolcu taşıması yapılmamaktadır. İlçe Rize - Trabzon - Artvin - Ardahan - Kars - Erzurum ve Gürcistan Cumhuriyeti'ni birbirine bağlayan uluslararası karayolunun üzerinde bir kavşak noktası durumundadır.

İlçe 19 Km.lik Uluslararası Devlet Karayolu ile Sarp Sınır Kapısı'na oradan Gürcistan Cumhuriyeti'ne ve diğer eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan Cumhuriyetlere bağlantılıdır. Hopa-Sarp yolu inşaatına devam edilmekte olup 2000 yılında tamamlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca Hopa-Samsun arası yolu çift yol haline getirilmesi için de ihale yapılmış ve inşaat başlanmıştır.

Turizm:

Coğrafi konum itibarı ile önemli bir geçiş noktasında bulunan ilçe Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ile birlikte turizm alanında da önemli gelişmelere sahne olmuştur. Gelen turist sayısı giderek artmıştır. Bu gelişime ilçede modern konaklama tesislerinin çoğalmasına neden olmuştur.

Sarp Sınır Kapısı açılmadan önce sınır ilçesi olması münasebetiyle iç turizmin ilgi odağı olan ilçe, sınır kapısının açılmasından sonra yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeri olmuştur. Sarp Sınır Kapısı'ndan giriş yapan turist sayısı 1998 yılı itibarıyla 244.764'dür.

Sarp Sınır Kapısı:

Sarp Sınır Kapısı ülkemiz ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan "Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması" gereğince 31.08.1988 tarihinde trafiğe açılmış olup uluslararası tüm gümrük işlemleri yapılmaktadır. Sarp Sınır Kapısı'nın açılışı ilçeye ekonomik ve turizm açısından büyük bir canlılık kazandırılmış özellikle nakliyecilik ve konaklama sektörünü olumlu yönde etkilemiş, sınır ticareti, ithalat ve ihracat sürekli artmıştır.

MURGUL

TARİH

Murgul İlçesini içine alan Artvin ili Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran Hitit İmparatorluğu dışında kalmıştır. Pontus Rum ve İran hakimiyetlerine giren bölge, 10. asırda Selçuklular tarafından fethedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılan bu bölge 1877-1878 savaşında Ruslar'ın istilasına uğramıştır. 1918 yılında geri alınan topraklar Sevr Antlaşması ile sınırlarımız dışında kalmış, 1920'de tekrar Türk topraklarına katılmıştır. 1935-1950 yılları arasında merkez Damar iken sonradan Murgul olmuştur. 1966 yılında Gökteş olarak ismi değiştirilmiş, 04.07.1987 tarih ve 19507 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 19.06.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla yeni 103 ilçe arasında yer almıştır. İlçe oluşu ile ismi de MURGUL olmuştur. İlçe doğuda Artvin ili, batıda Arhavi ilçesi (Acıgöl tepesi), Kuzeyde Borçka ilçesi (Balıklı tepe), Güneyde Yusufeli ilçesi ile çevrili bulunmaktadır. İlçe 41 derece 11 Kuzey enlemi, 41 derece 43 Doğu boylamı üzerinde yer almaktadır. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği minimum 360, maksimum 1100 metredir (Damar beldesi). İlçenin yüzölçümü 406 km² olup, yüzde 50 orman, yüzde 45 çayır, mera, kayalık ve taşlık, yüzde 5'i de tarım alanından oluşmaktadır.

EKONOMİ

İstihdam alanı olarak; Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. İşletme Müdürlüğü bulunmaktadır. Gerek ilçe merkezinde gerekse köylerde bulunan halkın çoğunluğu bu kurumda çalışarak geçimini temin etmektedir.

K.B.İ.A.Ş. İşletme Müdürlüğü'ne bağlı olarak Damar beldemizde; Nitro-MAK (patlayıcı madde üreten fabrika), Mapa, Demir-Export cevher yataklarından mam maddesi fabrikaya getiren Dardanel (Maden araştırması yapan) firmalar bulunmaktadır.

Bir de birkaç Murgullu girişimcinin ortaklaşa kurdukları, Valiliğin de ortak olduğu MUTOM (Tuğla Fabrikası) ve MURSAN A.Ş. bulunmaktadır.

İlçede bulunan K.B.İ.A.Ş. İşletme Müdürlüğü'nün faaliyet konuları için bakır cevheri üretimi cevher zenginleştirme blister üretimi vardır. Yan ürün olarak pirit konsantresi üretimi yapılmaktadır.

ŞAVŞAT

Eski kitap ve haritalarda "ŞEVŞAD-ŞAVŞID-ŞAVŞETİ- ŞAVŞET" biçiminde geçen "ŞAVŞAT" adı aslen Türkçe kökenli olup sonradan Gürcü dilinne geçen ve Kara anlamına gelen "ŞAV" sözcüğü ile orman anlamına gelen "ŞAD" sözcüğünden oluşan bileşik bir isimdir. Bu Duruma göre KARAORMAN anlamını taşımaktadır. Gerçektende Şavşat gür ve zengin ormanlarla kaplıdır. Bir başka araştırmaya göre de Oğuz-partlarının batı uç beyliği olan Küçük Arsaklılar'ın Tayk Eyaleti'ni yedi sancağa ayırdığını bunlardan birisinde SAVUŞ/SAVŞİ adlı Saka oymağının yurdu olan "Şavşeti" sancağı olduğu kaydedilmektedir. Buradanda Şavşat adının "Şavşi Yurdu" anlamına geldiği ortaya çıkmaktadır.

Şavşat'ın M.Ö VIII. yılından beri meskun bir bölge olduğu sanılmaktadır. Çünkü bazı kazılarda ve temel açmalarda o devirlere ait olduğu saptanan bakır ve tunç baltalara rastlanmıştır. Eski ve orta çağda Şavşat, çevre yörelerle birlikte sırasıyla Hurri, Urartu, Kulk, Saka/İskit, Oğuz/Part,vSasani, Bizans Mesketiya, Şaman, Hazar, Apkaz Bagratlılar hakimiyetine girmiştir.

1068 yılında Alparslan tarafından Selçuklular'ın eline geçmiştir. Daha sonra Moğollar'ın istilasına uğramış İlhanlı Devleti kurulunca da bu devletin 1263 yılından 1551 yılına kadar 282 yıl Şavşat Çıldır Atabekleri (Ca- keliler) tarafından yönetilmiştir. Çıldır Atabeklerinin idaresinin sürdüğü yıllarda Şavşat 1414 yılından 1459 yılına kadar Karakoyunlu; 1459 egemenliğine yılından 1504 yılına kadar Akkoyunlu egemenliğine girmiştir. Şavşat yöresi Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Kanuni devrinde licanana sancağı kuruldu. Şavşat bu sancağa bağlandı. Daha sonra Lala Mustafa Paşa Çıldır Eyaleti'ni kurdu. Şavşat bu eyalete bağlandı.

ŞAVŞAT'IN KURTULUŞU

27 Şubat 1921 günü Gürcüler yöreden çekilirken Yedek Teğmen Filibeli Hilmi bey Ardahan'da Türk bayrağını göndere,çekti ve kendisi Ardahan Kaymakam Vekili olarak göreve başladı. Filibeli Hilmi Bey yanında bulunan Kayınbiraderi Hamşioğlu İsa bey Şavşat kaymakam Vekili olarak Hasan Çavuş emrinedeki bir müfreze ile birlikte 26 Şubat 1921 günü Şavşat'a gönderdi. Kış olduğu için o yıl Sahara'yı yayan olarak aşan bu kabile aynı gün akşamı Yavuzköyde (Arif Kaya'nın evinde misafir oldu.) ertesi gün yine 27 Şubat 1921 günü sabah bu kabile Şavşat halkının coşkulu gösterileri arasında Şavşat'a geldi. Halkın kurtuluşunu kutladı ve idareyi ele aldı. böylece 27 Şubat 1921 günü Şavşatlılar, 43 yıllık hasretten sonra anavatana ve şanlı bayraklarına kavuştular. O gün Sahara dağlarından doğup yükselen kurtuluş güneşi hürriyet saçarak Şavşat'ın en hücre köşesine kadar yayılıyordu.

COĞRAFYA

Engerekli bir araziye sahip olan Şavşat ilçesinin, doğusunda Ardahan ilinin Posof ve Hanak ilçeleri, güneyinde Yalnızçam Dağları, Ardahan ili merkez ilçesi, batısında Ardauç, Artvin, Borçka, kuzeyinde Gürcistan Cumhuriyeti bulunmaktadır.

Artvin ile Ardahan illerinin doğal sınırı olan Sahara dağlarından doğup inen Tigrat suyunun kuzeyinde kurulmuş olan Şavşat kasabası denizden 1050 metre yüksektir. İçinden Artvin-Ardahan yolu geçer.

Turizm açısından Şavşat ilçesi yaz aylarında zümiüt gibi yeşillikleriyle, mis gibi ve serin havasıyla, berrak ve soğuk sularıya ve diğer yerlerde ender rastlanan engin ormanlarıyla adeta bir tabiat harikasıdır.

Tarihi eserler olarak, Şavşat ilçesine yakın Satlel Kalesi, Sebzeli köyünde Civerisher Kalesi, Balıklı ve Taşköprü köyleri arasında Paris Kalesi, Tibet Kilisesi ve Rabat Kilisesi ile tarihi köprülerden kemer köprü mevcuttur. Turistik yerler arasında ön enımlisi Meseli - Karagöl ve Kocabey kışlılarıdır. Buralar aynı zamanda Milli Parklar kapsamına girmiştir.

YUSUFELİ

TARİH

İlçenin ilk kuruluşu Erzurum sancağına bağlı 1879 yılında "Kiskim" (Bugünkü Alanbaşı Köyü) adı ile gerçekleştirilmiş, kaza merkezi bir müddet sonra Öğdem'e nakledilmiştir.

1894 yılında Ersis'e (Bugünkü Kılıçkaya Kaabası) getirilmiştir. 26 Haziran 1926 tarih ve 77 sayılı Kanunla Öğdem'e tekrar nakledilerek Artvin'e bağlanmıştır. 1933 yılında Artvin'in kaza olmasıyla Yusufeli ilçesi tekrar Erzurum'a bağlanmıştır. 1936 yılında merkezi Artvin olmak üzere kurulan o günkü adı ile Çoruh Vilayeti'ne bağlanmış ve neticede 16 Şubet 1950 tarih ve 3531 sayılı Kanunla bugünkü yerine nakledilerek Evren, Kazım Karabekir ve Hasanağa Mahallerinin birleştirilmesi suretiyle Yusufeli, ilçe merkezi haline getirilmiştir. İlçe bugünkü adını 1912 yılında Dahiliye Vekaletinin emri gereğince "Kiskim ve Keskin" isimleri karıştırıldığından Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin ismine izafeten almıştır.

COĞRAFYA

İlçe coğrafi konum itibarıyla çok engebeli, dağlık bir alana sahiptir. Yerleşim Merkezleri genelde Çoruh nehri ve Barhal çayının kıyısı boyunca uzanmıştır. İklimi tarım ve hayvancılık için elverişlidir. Bu şirin ilçe Çoruh Nehri ile Barhal Çayı'nın birleştiği bir vadide kurulmuş olup, doğusunda Erzurum ili, Olur ve Oltu ilçeleri, güneyinde yine aynı ilin Uzundere ve İspir ilçeleri, batısında, Rize ilinin Ardeşen İlçesi, kuzeyinde ise; Artvin ilinin Arhavi, Borçka, Murgul ilçeleri ve Rize ilinin Fındıklı ilçesi yer alır. İlçenin il merkezine uzaklığı 84 Km. dir denizden yüksekliği 560 metredir. Yüzölçümü 2327 km²'dir. İlçede kara iklimi hakim sürer. İlçenin en büyük akarsuyu Çoruh Nehri'dir. Bunun Barhal ve Tortum Çayları takip eder. Çoruh vadisinin uzunluğu Yusufeli sınırlarında 100 km.'dir. Bölge arazisi Altıparmak sıradağlarından kuzeyden batıya uzanmış şekliyle belirginleşir. Ayrıca Gâvur Dağları'nın silsilesi, Aradağı ve Karadağı meydana getirmektedir. Yüksekliği 3428 metre olan Mersis kayalığı kuzeyde; yüksekliği 3515 metre olan demirdağ, batıda ve yüksekliği 3537 metre olan Güngörmez dağı vardır. Yaz aylarında en çok meltem rüzgârları eser. İlçe alanında 28620 hektarlık bölüm ormanlarla kaplıdır. Ağaç türü olarak çam, ladin, köknar, karaağaç, meşe ve yabani kavak cinsleri mevcuttur.

EKONOMİ

İlçede yaşayan insanların başlıca geçim kaynakları arıcılık, seracılık, hayvan besiciliği ve balık üretimidir. İlçede arazilerin engebeli oluşu nedeniyle tarım ilkel metodlarla yapılmaktadır. Halkın çoğunluğu'nda gurbetçilikle geçimlerini sağlamaktadırlar. İlçede ayrıca dağcılık, avcılık ve su sporları da yapılmaktadır.

ARTVIN İLİNİN EKONOMİSİ

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bir sınır kenti olan Artvin, konumu itibariyle ülkemizi, Gürcistan ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerini bağlayan güzergâh üzerinde, her yönüyle gelişmeye aday bir ilimizdir.

Artvin, 2000'li yıllara hazırlandığımız bu dönemde, kültür-turizm, tarım, orman-enerji ve yetişkin insan gücü potansiyeliyle; gelişmeyi sağlayacak, kaynak ve yapıya sahip olmakla beraber, sosyo-ekonomik göstergeleri iyileştirmek için yeni iş ve istihdam alanları da hazırlanmasını gerektirmektedir.

İlde, yapımına başlanan barajlarla, girdiği yeniden yapılanma ve kalkınma sürecinde, kamu sektörünün yanı sıra, özel sektörün de yatırım yapmasına ihtiyaç duyulduğundan, başarılı hemşehri işadamları ısrarla davet edilirken; eğitim, sağlık, alt yapı gibi hizmetlerin kısa sürelerde iyileştirilmesi, yarım kalmış, atıl durumdaki tesis ve işletmelerin ekonomiye kazandırılarak rantabl hale getirilmesi ve güne dayalı özel girişimciliğin başarısı hedeflenmiş ve önemli mesafeler alınmıştır.

Yıllık programlar dahilinde yapılan yatırımlarla, ilin alt yapı ve temel ihtiyaçları önemli ölçüde tamamlanmış ise de, yerleşim birimlerinin arazi ve doğal yapı gereği küçük ve dağınık olması, yapılan tesislerin çabuk yıpranması, her türlü inşaat maliyetlerinin yüksekliği nedenlerinden dolayı var olan noksanlar da tamamlanma sürecindedir.

TARIM

Arazi Varlığı: Artvin ilinin toplam arazi varlığı 7.436.000 dekar olup, mevcut arazinin % 24,72'si olan 1.888.092 dekan kültür dışı arazi, % 52,45'i olan 3.900.182 dekan orman arazisi ve % 21'i olan 1.697.639 dekan da kültür arazisidir. Kültür arazilerinin 340.000 dekara sunulabilir arazidir.

Besicilik

İlde mevcut besi kapasitesi 880 B. baş/devre ve 300 K.baş/yıl **olup**, 14 işletmede 880+y300 baş/devre ile faaliyetlerini sürdürmektedir. **Bu** işletmelerden 4'ü K.K.D.F. ile diğer 10 işletme özel teşebbüs tarafından yapılmıştır.

Süt İnekçiliği

Damızlık nüve işletmesi olarak 1995 yılından önce 58 işletme kurulmuş olup, 1996 yılında 95/7418 sayılı Bakanlar Kurulu karar ile 58 işletmeye ilave olarak 13 işletme daha kurulmuş, damızlık nüvelik sayısı 71'e yükselmiştir. Halen faaliyetine devam eden işletme sayısı 40 adettir.

Tavukçuluk

İlde 5 adet K.K.D.F'inden, 4 adet özel teşebbüs tarafından faaliyete geçirilen 9 işletmenin toplam kapasitesi 42.500 adet/yıl olup, kullanılan kapasite 29.000 adet/yıl'dır. Ayrıca 20.000 adet/ay damızlık civciv üretimi işletmesi tam kapasite ile faaliyetine devam etmektedir.

Kültür balıkçılığı

1998 yılı sonu itibariyle aile işletmeleri dahil onaylanan, inşaatı devam eden ve ön izin aşamasında olan işletme sayısı 34 adet olup, toplam kapasite 519 ton/yıldır. Bu işletmelerden faaliyette olan 31 işletmenin toplam kapasitesi 318 ton/yıl dır. 3 işletme K.K.D.F.'undan desteklenmiş, 1 işletme Özel İdare Müdürlüğünce yapılmış olup, diğer işletmeler özel teşebbüs tarafından yapılmıştır.

Arıcılık

İlde projeli olarak 7 adet arıcılık işletmesinin toplam kapasitesi 1440 kovan olup, yıl sonu itibariyle bu işletmelerle 1440 kovanla faaliyetine devam etmektedir.

Seracılık

İlde S.Y.D.F.'i, fındık alanlarının daraltılması ile ilgili fındık fonu, OR-KÖY ve özel müteşebbis tarafından sağlanan kaynaklarla toplam 177 adet 47.883 m2 alanda tamamı faal olarak örtü altı yetiştiriciliğine devam edilmektedir.

Verim ve Üretim Durumu:

Toplam meyve üretimi 35.199 ton, toplam sebze üretimi 9,987 ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimi yapılan bitkisel ürünlerin İl ekonomisine katkısı 18.800.000.000 TL'dir. Üretilen ürünlerin % 50'si iç ve dış pazarlarda, kalan kısmı ise aile içi tüketimde kullanılmaktadır.

Hayvansal Verim ve Üretim Durumu

İlde 1998 yılında süt ve süt mamülleri üretimi 26.900 ton olup, bunun 15.438 tonu süt, 9.170 tonu peynir ve 2.292 tonu yağ'dır. Et üretimi 698 ton, bal üretimi 580 ton, yumurta üretimi 17.339.500 adettir. 26:128 eder deni, 1457 ton yapağı ve içi üretimi ile 27.026 ton gübre üretimi gerçekleşmiştir.

toplam 18 adet sanayi tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin 6'sı 'orman ürünleri, 10'u gıda (çay sanayü 9, Un- İrmik 1), 1'i madencilik, 1'i de enerji sektöründe faaliyet göstermektedir.

İl genelinde Organize Sanayi ve Küçük Sanayi Sitesi mevcut değildir. İlin Merkez İlçe, Ardanuç, Arhavi, Borçka, Hopa ve Şavşat ilçelerinde Küçük Sanayi Sitesi kurulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu ilçelerden Ardanuç, Arhavi ve Hopa Küçük Sanayi Sitesi inşaatları devam etmektedir.

Bankalar

İl genelinde 7 bankaya ait toplam 30 banka şubesi faaliyet göstermektedir.

Şirketler

İl de toplam 80 Anonim Şirket ve 480 Limited şirket mevcuttur.

Odalar

Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanlığına bağlı olarak 18 oda bulunmakta olup, bu odalara kayıtlı toplam esnaf ve sanatkar sayısı 13.924'tür. İl de Artvin (Ardanuç, Şavşat, Yusufeli Merkez ilçeye bağlıdır), Arhavi, Borçka ve Hopa Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı toplam 2.310 üye bulunmaktadır.

Kooperatifler

İl genelinde 116 Yapı Kooperatifi, 15 adet Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi, 15 adet Tüketim Kooperatifi, 8 adet Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi mevcut olup kooperatiflerin toplam üye sayısı 21.815'tir.

2000 YILINA GİRERKEN ARTVİN'E YAPILAN KAMU YATIRIMLARI

Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nün denetiminde yapılmakta olan işlerin toplam proje bedeli 8 trilyon olup belli başlı yatırımlar ve fiziki durumlar aşağıya çıkarılmıştır.

• Artvin Çok Katlı Otopark ve Spor Kompleksi İnşaatı:

500 araç kapasiteli çok katlı otoparkla işyerleri, kütüphane, voleybol ve halı saha ile birlikte ilimiz modern bir tesise kavuşmaktadır. • Anadolu Öğretmen Lisesi İnşaatı:

• Karadeniz Bakır İlköğretim Okulu. • Artvin Merkez Anaokulu İnşaatı:

• Artvin Devlet Hastanesi İlave Blok İnşaatı. • Artvin Merkez Hamamlı Sağlık Evi.

1979 yılında başlayıp, dönem dönem yapılan ihalelerle bitirilen tesislerde ikmal inşaatı bün- yesinde iyileştirmeler yapılmakta olup çalışmalar 1999 yılı sonu itibariyle bitirilecektir.

- Kemalpaşa Çok Programlı Lise İnşaatı. · Hopa Vergi Dairesi İnşaatı.
- Hopa Kemalpaşa 200 Öğrenci Kapasiteli Pansiyon · Ardanuç Devlet Hastanesi
- Ardanuç Özel İdare Hizmet Binası İnşaatı. · Şavşat Yatılı İlköğretim Bölge Okulu.
- Şavşat Özel İdare Hizmet Binası · Ardanuç Gümüşhane Sağlıkevi · Borçka Atatürk İlköğretim Okulu · Borçka Güreşen Sağlık Ocağı

Özel Veya Tüzel Kişilerce Kamu Yararına Yapılan Yatırımlar

- a) Arhavi Kavak Nuri Özaltın ilköğretim Oku- lu
- b) Arhavi M.N.G. İlköğretim Okulu
- c) Arhavi Ertuğrul Kurtoglu 22 derslik ilkokul ve pansiyon inşaatı
- d) Hopa 24 derslikli Turgay Ciner İlköğretim Okulu İnşaatı Hopa Limanı

Doğu Karadeniz'in doğusunda en son liman olup, Sarp sınır kapısına 15 km mesafede bulunup, 1963 yılında inşaatına başlanmış 1972 yılında hizmete açılmıştır. Liman genel amaçlı faaliyetlerde kullanılmak üzere inşa edilmiş olup yükleme-boşaltma, ka- botaj, ithalat, ihracat, pilotaj, römorkaj ve sundurma hizmetleri vermektedir.

İnterlandı:

Artvin, Erzurum, Kars ve Rize ilinin bazı ilçeleri ile BDT ile İran ve Irak ülkeleridir.

Limani işleten kuruluş:

Park Denizcilik ve Hopa Liman işletmeleri A.Ş.

YATIRIM PROGRAMI DIŞINDA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

Genel bütçe imkânlarıyla baraj, okul, hastane ek binası, karayolları ve köy yolları gibi programlı yatırımlar yanında, İl Özel İdaresi ve iştiraki olan kuruluşlarımızın imkânlarıyla da ilin alt yapı ihtiyacına, sosyo-ekonomik yapısına, üretime ve istihdama katkı sağlayacak her ciddi ve rantabl girişim desteklenmektedir. Artvin'de sosyo-ekonomik yapıya, üretime ve istihdama yeni iş imkânı sağlayacak girişimlere öncülük, koordinatörlük yapmak, gereğinde katılmak biçiminde mali destek amacıyla, Özel İdare iştirakiyle; 30 milyar lira sermayeli Art- vin Yöresel Kalkınma ve Hizmet Vakfı ile

1(bir) trilyon lira sermayeli Artvin İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve 50(elli) milyar lira sermayeli Artvin Spor Tesisleri İnşaa İşletme ve Ticaret A.Ş. adıyla 2 adet şirket kuruluşu ger- çekleştirilmiştir.

Başbakanlık acil destek fonu desteğinde, İl Özel İdaresi ve sınır ticareti yöresel kalkınma ve hizmet fonu ve diğer mahalli imkânlarla ilimizde başlatılan ve gerçekleştirilen önemli projeler;

- Artvin Merkez Çok katlı 500 Araçlık otopark, işyerleri ve spor kompleksi inşaatı

- Borçka Çoruh Bağlantı Köprüsü İnşaatı;

- Sarp Sınır kapısı ve Gümrük sahası Yapı tesis ve Onarım İşleri;

Yolcu, araç ve tır-kamyon trafiğine daha kolay, vasıflı ve sürekli geçiş inkanı sağlanacaktır.

- Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü Makine Parkı; 5 adet iş makinesi alımı

Köy içme ve sulama suları ile köy yolları betonlama ve sanat yapıları;

- Artvin, Hopa ve Arhavi şehir stadlarının çimlendirilmesi ve iyileştirme onarımları Cumhuriyetimizin 75'nci Yılında 8 yıllık eğitime katkı Özel İdare sinema binası

- Vakıf eğitim ve sosyal tesis amaçlarında kullanılmak üzere, zemin katı işyeri olan 16 daireli bir bina ile 4510 metre karelik arsa alınmış, işletme ve tesis kurmaya uygun bu arsa, okul yapımı için yaklaşık aynı bedelle Özel idarece kamulaştırılmış ve Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü tarafından 22 derslikli ilköğretim okulu yapımı için tahsis edilmiştir.

İlde sağlık, eğitim, kültür ve turizm, altyapı ile sosyo-ekonomik yapıya üretim ve istihdama katkısı olacak reşebbüs ve girişimlere iştirak ve öncülük etmek üzere kurulmuş bulunan Artvin Yöresel Kalkınma ve Hizmet Vakfı'nın hizmet ve faaliyetleri devam etmektedir.

Artvin Yöresel Kalkınma ve Hizmet Vakfı'nın Sermayesine Katıldığı Kuruluşlar

- Artvin İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Arhavi Silah Sanayi A.Ş.,

- Kaçkar Değirmencilik İşletmeleri Sanayi A.Ş: Hopa
- Mutom-Murgızl Toprak, Orman, Makine Sanayi ve Ticaret A.Ş.,
- Mursan-Murgul madencilik, Makine, Enerji, Çimento, Ağaç Sanayi Yatırım ve Ticaret A.Ş.:
- Asporaş-Artvin Spor Tesisleri İnşa İşletme A.Ş.

· Zengin bir tarih, kültür ile doğal güzelliklere sahip olan Artvin'in Dünya ve Türkiye kamuoyunda tanıtılmasına bir ölçüde katkıda bulunmak, il'de yatırım teşvikleriyle turizm ve kültür aktivitelerini arttırmak, ilgi duyanların daha geniş kapsamlı etüt ve çalışmalarına kaynak ve vesile olmak amacıyla, Cumhuriyetin 75'nci yılı anısına ve Artvin Yöresel Kalkınma ve Hizmet Vakfı organizesi ile giderleri Sınır Ticareti Yöresel Kalkınma ve Hizmet Fonundan karşılanmak üzere bir tanıtım kitabı ve broşürler ile tanıtım kaseti hazırlanmış, inceleyenlerin beğenisini kazanmıştır. Ayrıca tarihi eserleri tespit ve değerlendirme çalışmaları yaptırılmıştır. Rapor ve kitapları hazırlanma aşamasındadır.

· Sınır Ticareti Yöresel Kalkınma ve Hizmet Fonu'ndan sağlanan kaynaktan; sağlık, eğitim, kültür, gençlik ve spor, tarım, turizm ve sanayi alt yapısında önemli ihtiyaçlar karşılanmış ve karşılanmaktadır.

· Orman, Tarım ürünleri (Arıcılık, tavukçuluk), Tekstil ve Konfeksiyon, PP ve PE poşet ve jüt çuval sektörlerinde entegre tesisleri, özel sektörün rehberliğinde ve katılımlarıyla, ortak girişim ve güç birliği yöntemiyle kısa süreler içinde gerçekleştirilmesi mümkün görülmektedir.

· Gürcistan ve BDT ülkeleriyle, ülkemiz arasındaki dostluk köprüsü görevini sürdüren, ticaret ve turizm başta olmak üzere ilişkilerin artarak devam ettiği Sarp Sınır Kapısından, özellikle belgeli sınır tüccarları tarafından doğrudan gerçekleştirilen motorin ithalatından iş adamlarımızın ve nakliyecilerimizin sağladığı katma değerli yaklaşık 12 trilyon lira kazancın da mahalli ve milli ekonomiye, istihdama, teşebbüs gücüne ve heyecanına vesile olduğu değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Gürcistan ile ticari ilişkiler, yükselen boyut kazanmıştır.

BDT Ülkelerine açılan kapıyla, sınır kenti olmanın sağladığı turizm ve ticaret avantaj- larının yanı sıra, mevcut Çoruh Vadisi enerji potansiyeli ve

projeleriyle de Artvin, toplumsal değişme ve gelişmenin sağlıklı konum ve şartlarını taşımaktadır. Artvin, toplumsal değişme ve gelişmenin sağlıklı konum ve şartlarını taşımaktadır. Artvin sınırları içinde Çoruh Nehri üzerinde yapılacak yedi barajdan kurulu güç ve büyüklük bakımından en önemlisi olan Deriner barajı ve H.E.S.'nın, Cumhurbaşkanımız, Komşu ve dost ülkeler Azerbaycan ve Gürcistan Cumhurbaşkanları, Başbakanımız, Bakanlarımız, Milletvekillerimiz ve Devlet Ricalı tarafından Artvinli vatandaşlarımızın ve milletimizin huzurunda 26 Nisan 1998 günü törenle temelini atılması, Artvin'de çok önemli gelişme sürecinin başladığı müstesna bir gün olmuştur. Ülkemize, insanlığa, komşu ülkelere enerji üretecek, tanımsal, turizm ve spor amaçlı faaliyetlere ve istihdama katkı sağlayacak bu projeler ile, Cumhuriyetimiz'in 75'inci yılında Artvin'imiz ve Artvinliler yeni gelişmelerin müjdesi ile sevinmiş ve gururlanmıştır.

TURİZM

Dorukları karlarla kaplı dağları, ilgi çekici ahşap mimari yapı tarzıyla 5000 yıllık tarihi geçmişinden gelen eserleri, yeşil yaylaları, anıt ağaçları ile bozulmamış doğal ormanları, yüksek dağlarının doruklarında krater gölleri, kara gölleri, jeolojik özellikleri ile Ç'oruh vadisi ve kanyonları gibi çok çeşitli doğal değerleri içinde barındıran Artvin, turizm zenginliği bakımından ülkemizin sayılı illeri arasındadır.

Zengin doğa yapısı, tarihi eserleri, alternatif turizm çeşitliliği festival ve şenlikler gibi çeşitli turizm değerlerine sahip olan Artvin, Çoruh Nehri üzerinde yapılmakta olan barajların tamamlanması ve. Karadeniz otoyolunun hizmete girmesi ile beraber turizm potansiyeli yönünden ülkemizin önde gelen illeri arasında yerini alacaktır.

Kaçkar ve Karçal dağlarında yapılan dağ tırmanışları, bölgenin değişik yörelerinde doğal güzellikler içinde bulunan trekking parkurlarında yapılan doğa yürüyüşleri, Çoruh Nehri ve Barhal Çayında yapılmakta olan Rafting, Katamara ve Kano gibi akarsu sporları ayrıca 1993 yılında Çoruh Nehrinde yapılan "Dördüncü Dünya Akarsu Sporları Şampiyonası" Artvin'in sportif amaçlı turizm potansiyelini de açığa çıkarmıştır.

Artvin ilinin turizm potansiyelini aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1- Kültür Turizmi
- 2- İnanç Turizmi
- 3- Sportif Amaçlı Turizm
- 4- Av Turizmi
- 5- Kamp ve Karavan Turizmi
- 6- Festivaller
- 7- Doğa Turizmi ve Doğal Güzellikler
- 8- Turizm Merkezleri
- 9- Yusufeli Çevreli Köyü Rafting Kamp Merkezi
- 10- Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler ve Seyahat Acenteleri

1- KÜLTÜR TURİZMİ

Turizmde ilgi duyulan önemli sebeplerden biri de farklı medeniyetlerin kalıntılarını ve izlerini görme isteğidir. Değişik milletlerin bir çok devlet kurduğu Anadolu'da muhtelif uygarlıklara ait tarihi ve kültürel kalıntıların bir bölümü de Artvin'de bulunmaktadır. Coğrafi konumunun uygunluğu Artvin'in Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri Olmasını sağlamıştır. Artvin'deki tarihi değerleri Bizans, Bagratlı ve Osmanlı dönemi eserleri oluşturmaktadır. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz.

Hopa Ciha Kalesi, Artvin Livâne Kalesi, Şavsat Satlel Kalesi, Ardanuç Ferhatlı ve Gevhernik Kaleleri, Ardanuç İskender Paşa Camü ve Türbeleri, Hopa Su Gören Camü, Merkez Salih Bey Camü, Arhavi Ortacalar Camü, Borçka Muratlı Camü, Berta Köprüsü ve Arhavi Ortacalar Çifte Kemer Köprüleri.

2- İNANÇ TURİZMİ

Bu turizm çeşidi bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Tarihi geçmişi M.Ö. 5000'li yıllara dayanan Artvin'de, geçmişte yaşamış medeniyetlerden günümüze ulaşan, kendi türünde nadir, mimari ve sanat tarihi bakımından değerli Manastır, Kilise, Şapel ve benzeri yapı kalıntıları bulunmaktadır.

Bu tarihi eserlerden; İşhan Köyünde bulunan İşhan Kilisesi, Tekkale Köyünde bulunan Dört Kilise Manastırı ve Altı Parmak Köyünde bulunan Barhal Kilisesi Yusufeli ilçesi; Pırnallı Köyü Bağlık Mevkiinde bulunan Porta Manastırı ve Hamamlı Köyünde bulunan Dolishane Kilisesi Merkez İlçede; Bulanık Kilisesi Ardanuç İlçesinde, Tibet Kilisesi Şavsat İlçesinde ve İbriga Şapeli Borçka İlçesinde bulunmaktadır.

3- SPORTİF AMAÇLI TURİZM

a) Akarsu Sporları: Büyük bir bölümü ilin sınırları içinde bulunan Çoruh Nehri ve Barhal Çayı'nda Haziran-Ekim ayları arasında rafting, katamara ve kano gibi su sporları yapma olanağı bulunmaktadır.

b) Dağ Tırmanışı ve Doğa Yürüyüşleri: Doğu Karadeniz Bölgesinin en yüksek dağ- larından olan Kaçkar Dağlarında yaz aylarında dağcılar tarafından dağ tırmanışları, Artvin'in çeşitli yörelerinde yer alan trekking parkurlarında ise doğa yürüyüşleri yapılmaktadır.

c) Yamaç Paraşütü ve Çim Kayağı: Şavsat ve Ardanuç ilçelerindeki bazı yaylalarda yamaç paraşütü ve çim kayağı yapmak için uygun parkurlar bulunmaktadır.

4- AV TURİZMİ:

Topraklarının %50'si ormanlarla kaplı olan ormanlarda yaşayan yabani hayvanların çeşit- liliği Artvin'deki av turizmi potansiyelini oluşturmaktadır.

Bu avlıklar arasında ayı, dağ keçisi, yaban domuzu, kurt, tilki, çakal, bıldırcın ve doğal alabalık gibi av hayvanları önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

5- KAMP VE KARAVAN TURİZMİ

Artvin'in sahil şeridinde bulunan pilajlarda orman içi dinlenme yerlerinde, çeşitli yaylalarda ve milli parklarda kamp ve karavan turizmi için uygun alanlar bulunmaktadır.

6- FESTİVALLER;

Yörede yılın değişik aylarında il merkezi ve ilçelerde düzenlenmekte olan festival ve şenlikler Artvin'i bir festivaller şehri konumuna getirmiştir.

7- DOĞA TURİZMİ;

Bozulmamış doğal ormanları, yeşil yaylaları, kara gölleri, dereleri, ilgi çekici jeolojik ve iklim özellikleri ile Artvin ili, doğa turizmi potansiyeli yönünden zenginliğini korumakta ve bu doğal zenginliği sayesinde yöreye gelen turist sayısında da her geçen yıl önemli artışlar gözlenmektedir.

DOĞAL GÜZELLİKLER

KEMAL PAŞA PLAJI:

Hopa ilçesinde 15 km uzaklıkta olup, Doğu Karadeniz Bölgesinin sayılı plajlarından. Kamp ve Karavan Turizmi için uygun bir sahili bulunan plaj, Turizm Bakanlığınca yürütülen "Mavi Bayrak" projesi kapsamındadır.

BORÇKA KARAGÖLLER:

Borçka Camili Karayolu üzerinde olup, Borçka ilçesine 27 km. uzaklıktadır. 1800'li yıllarda bugünkü "Klaskur Yaylasının" yakınında bulunan bir tepenin heyelan sonucu "Klaskur Dereşi"nin önünün kapatmasıyla oluşmuş göllerdir. Zengin orman örtüsüne sahip yöre, orman içi dinlenme yeri olarak kullanılmaktadır.

CAMİLİ (MACAHEL) HAVZASİ:

Orman ve yaylalarındaki endemik flora zenginliği, anıt ağaçları, derelerindeki kırmızı pullu alabalığı, saf Kafkas arılarıyla üretilen karakovan Macahel balı gibi çeşitli özellikleri bulunan Camili yöresi doğa ve çevreyi seven turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Bu özelliklerinden dolayı Camili Havzasının bir bölümü tabiat koruma alanı ilan edilerek yöre koruma altına alınmıştır.

ÇORUH VADİSİ:

Zeytin, fıstık çamı ve diğer Akdeniz ikliminde yetişen bitki örtüsünü içinde barındıran Çoruh Vadisi, ilgi çekici doğal yapısı ve iklim özellikleri ile görülmeye değer yerlerdendir.

CEHENNEM DERESİ KANYONU:

Artvin-Ardanuç karayolunun 25'nci km.sinde yer almaktadır. Kanyon ilginç jeolojik yapısı ile Türkiye'nin sayılı kanyonları arasında bulunmaktadır.

ŞAVŞAT KARAGÖL:

Şavşat ilçesine 25 km. uzaklıkta olup, Sahara- karagöl Milli parkı içindedir. Kamp ve Karavan Turizmi için ilimizdeki en uygun yerlerdendir. Göl kenarında özel sektörcü işletilen 20 kişilik bir konaklama tesisi bulunmaktadır.

SAHARA YAYLASI VE KOCABEY KIŞLASI

Yöre Şavşat ilçesine 15 km. uzaklıkta olup, Sahara Karagöl Milli Parkı sınırları içersindedir. Kocabey kışla evleri kendine özgü ahşap mimarî tarzıyla ilgi çekmektedir. Sahara yayalasında her yıl Temmuz ayının 4. haftasında "Sahâra Pancarcı Şenlikleri" düzenlenmekte olup, yöre kamp ve karavan turizmi için ildeki sayılı yerlerdendir.

Kafkasör

Her yılın Haziran ayının üçüncü haftası boyunca gelenek olarak düzenlenen festivalin ilginç yanı boğa güreşleridir. İlin her yanından getirilen boğalar boyun kalınlığına ve kilolarına göre sınıflandırılıp güreştirilir. Bu güreşler yapıldığı tarihten itibaren, boğaların zarar görmemesi ve herhangi bir şekilde eziyete uğramamaları için dikkat edilmekte, belirli kurallar uygulanmaktadır. Güreş sırasında güçsüz görülen boğanın çekilmesi halinde yenik kabul edilir ve güreş meydanında ayrılan bölümden ilgililerce boğa alandan uzaklaştırılırlar. Böylece Kafkasör boğa güreşleri, kendi kuralları içinde güç gösterisi olarak bir spor ve şenlik ortamına dönüşür.

Dünyada bir eşinin daha görülmediği ve duyulmadığı bu güreş türü yöreye özgü kalıcı özellikleride beraberinde getirmektedir. Karakucak güreşleri ve forklör gösterilerininide yapıldığı fetivallede çevre ilçe ve köylerinden gelen halk şairlerin atışmaları ilgiyle izlenir.

KÜLTÜR VE FOLKLÖR

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin en doğu ucunda, Gürcistan Cumhuriyeti ile sınırı bulunan serhat illerimizden biri olan Artvin; kültür ve folklor açısından önemli bir potansi yele sahiptir.

*Yardımcı Doç. Dr. Osman
AYTEKİN*

TARİHİ SANAT ESERLERİ

Artvin topraklarında, günümüze ulaşan ilk kalıntılar, manastır ve kaleler olup, ekseriyeti Bagratlı Krallığı döneminde, V ile XI. yüzyıllar arasında yapılmışlardır. XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı egemenliği döneminde ise camiler başta olmak üzere türbe, hamam, çeşme, köprü, ev ve konakların varlığına rastlanmaktadır. Hristiyan ve Türk-İslam kültürlerinin birer ürünü olan bu yapıların toplamı 200 adet civarındadır.

MANASTIRLAR

Artvin merkezi başta olmak üzere Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli ilçelerinde hemen hemen hepsi eğitim amaçlı ve anıtsal nitelikli, kesme taştan inşa edilen manastırlar bulunmaktadır. çeşitli yapı topluluklarından oluşan bu manastırlardan günümüze daha sağlam ulaşan yapılar kiliselerdir.

Bağcılar (Opiza) Manastırı: Artvin Merkezinde bağlı Bağcılar Köyü'nde bulunan yapının ilk kuruluşu V. yüzyıla dayanmaktadır. Asıl yapılaşma ise VII. yüzyılda olmuştur. XVI yüzyıla kadar işlevini sürdüren manastır; kilise, şapel ve diğer yapılardan oluşmakta olup, zamanımıza oldukça tahrip olmuş şekilde ulaşmıştır.

Pırnallı (Porta) Manastırı: Artvin Merkezine bağlı Pırnallı Köyü'nün, Bağlık mevkinde bulunmaktadır. IX. yüzyılda inşa edilen manastır; kilise, çan kulesi, şapel - çeşme ve diğer yapılardan oluşmaktadır. XVI. Yüzyıl sonrasında terk edilen yapı, yöredeki ortaçağ manastır anlayışını en iyi yansıtan özellik taşımaktadır.

Hamamlı (Dolishane) Manastırı: Artvin Merkezine bağlı Hamamlı Köyü'nde bulun- maktadır. Kitabesine göre X. Yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. XVI. Yüzyıl sonrasında bir bölümü cami olarak da kullanılan manastırdan günümüze sadece kilisesi ulaşmıştır. Güney cephesindeki güneş saati, dönemin özelliğini yansıtmaktadır.

Bulanık (Rabat) Manastırı: Ardanuç ilçesine bağlı Bulanık Köyü, Çamlık Mahallesi'nde bulunmaktadır. XI. yüzyılda inşa edilen yapı, XVI. yüzyıl sonrasında terkedilmiş olarak gü- nümüze sadece kilisesi ulaşmıştır.

Cevizli (Tibeti) Manastırı: Şavşat ilçesine bağlı Cevizli Köyü'nde bulunan yapı, IX. Yüzyılda inşa edilmiştir. Bölgenin İslamlaşması ile bir zaman cami olarak kullanılan yapı. 1889 yılı itibariyle terkedilmiştir. Günümüze, sadece kilisenin cepheleri ve şapeli ulaşmıştır.

İşhan Manastırı: Yusufeli ilçesine bağlı Dağ Yolu Köyü'nde bulunmaktadır. IX. yüzyılda inşa edilen manastır; kilise ve şapelden oluşmaktadır. Kilisenin bir kısmı bir zaman cami olarak kullanılmıştır. Yüksek kasnaklı kulağı, içteki freskli, dışta ki, plastik süslemeleri ile, düzgün kesme taş işçiliğindeki kilisesi, dönemin sanat zevkinin en önemli temsilcisidir.

Altıparmak (Barhal Manastırı): Yusufeli ilçesine bağlı Altıparmak Köyü'nde bulunmaktadır. X. Yüzyılda inşa edilen manastır cami olarak kullanılan bazilika planlı kilisesi ile günümüze ulaşmıştır. Oldukça sağlam olan yapı, anıtsallığı ile dikkat çekmektedir.

Tekkalle (Dörtkilise) Manastırı: Yusufeli ilçesine bağlı Tekkale Köyü'nün mezrasında , meskûn mahalden uzak bir yerde bulunmaktadır. IX. yüzyılda inşa edilen yapı, XVI. Yüzyıldan sonra işlevini keybederek, terkedilmiş olarak günümüze ulaşmayı başarmıştır.

KALELER

Artvin'e kaleler diyarı dense yeridir. Yüksek tepelerden başlayarak, Çoruh Vadisi'nde, birbiriyle irtibatlanmış yüksek kuleli çok sayıda kale bulunmaktadır. Ekseriyeti stratejik alanlara yerleştirilen bu kalelerden önemlileri şunlardır;

Artvin (Livana) Kalesi: Artvin, Köprübaşı mevkiinde bulunmakta olup, X. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Osmanlılar zamanında da kullanılan kale gümüze sağlam olarak ulaşmış olup, içinde su deposu (Sarnıç) ve küçük kilise (şapel) bulunmaktadır.

Ardanuç (Gevhernik) Kalesi: Ardanuç ilçesi Adakale Mahallesi'nde bulunan yapı, yöredeki en eski ve en önemli kalelerden birisidir. Hemen hemen bölgeye gelen tüm devletlerce kullanılan kale, 1551 yılında Osmanlıların eline geçmiş ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından surları onarılmıştır. Günümüzde terkedilmiş olarak bulunan yapı; kale (Şehir) iç kalesiyle çevredeki tek örnektir. İç kale kısmen özelliğini kourken asıl ake yeni yerleşimlerle orijinal dokusunu kaybetmek üzeredir. Bagratlı ve Osmanlı çağından çeşitli eserler bulunmaktadır.

Şavşat (Satlel) Kalesi: Şavşat ilçesi, Söğütlü Mahallesi'nde bulunan yapı, plan tipi açısından Bağratlı dönemi kalelerine benzemektedir. Osmanlı döneminde de kullanılan kale günümüzde terkedilmiş durumdadır. Surların ekseriyeti ayaktaadır. İçinde sarnıç ve şapel kalıntıları bulunmaktadır.

Bu önemli kalelerin yanısıra yöredeki diğer kalelerin bazıları şunlardır: Artvin - Merkeze bağlı Okumuşlar, Bakırköy Yukarımaden ve Sarıbudak Kaleleri; Ardanuç İlçesine bağlı Aydın, Kutlu, Kılarcet ve Ferhatlı Kaleleri; Şavşat ilçesine bağlı Çağlayan, Eskikale, Hanlı, Kireçli, Parip ve Sebzeli Kaleleri; Yusufeli ilçesine bağlı Peterek, Öğdem, Esendal, Dört kilise, Köprügöğören, Dağyolu, Demirkent ve Kılıçkaya Kaleleri; Arhavi ve Hopa'da Ciha Tepesi Kaleleri.

CAMİLER

XVI. yüzyılda Türk-İslâm kültürü çerçevesinde yörede cami yapımına başlanmıştır. İlk zamanlar mevcut kiliseler camiye çevrilerek kullanılırken, XVIII. yüzyıldan itibaren sivil mimari geleneklerinin ağır bastığı camilerin yapımında bir artış gözlemlenmektedir. Birbirine oldukça benzeyen bu yapıların en önemlileri şunlardır:

Atabeklerinden Zortana tarafından muhtemelen XVI. Yüzyılda yaptırılmıştır. Mimari açıdan sade, minaresi bulunmayan bir yapıdır.

Esendal Camii: Yusufeli ilçesine bağlı Esendal Köyü'nde bulunmaktadır. Yapı H. 1234 (M. 1818) yılında Kiskin (Yusufeli) Beylerinden Muhammed Bey tarafından Muhammed Usta'ya yaptırılmıştır. Zengin ahşap süslümleri ve taş işçilęi güzel bir örneğini sergileyen caminin mihrabı da görülmeye değer niteliktedir.

Bunların yanısıra çevrede ki diğer tarihi camiler şunlardır:

Artvin merkeze bağlı Balcıoğlu, Orta Mahalle, Oruçlu, Aşağımaden, Yukarımaden, Ortaköy, Vezirköy, Sarıbudak ve Dokuzoğlu Camileri; Ardanoç ilçesine bağlı İncili, Anaçlı, Bulanık, Aydın ve Bağlıca Camileri; Arhavi ilçesine bağlı Ulukent ve Dikyamaç Camiler; Borçka ilçesin bağlı Camili, Fındıklı ve Düzköy Ca- mileri; Hopa ilçesine bağlı Aşağı Sundura, Su- gören, Sarp ve Kemal Paşa Camileri; Murgul ilçesine bağlı Molla Hamit Cana Hoca Camii; şavşat ilçesinde Cevizli, Kocabey, Kireçli ve Çağlayan Camileri; Yusufeli ilçesine bağlı İnanlı, Öğdem, Kılıçkaya, Bakırtepe, Yaylalar ve Demirkent Camileridir.

TÜRBELER

Zeytinlik Türbeleri: Artvin Merkezine bağlı Zeytinlik Köyü'nün karşısında, Çoruh Irmağı'nın kenarında, geliri Derinköy camisirie ait vakıf arazisinde bulunmakta olup, 500 metre aralıkla birbirine benzer iki yapıdan oluşmaktadır. Hangi tarihte inşa edildikleri tam olarak belirlenememekte birlikte XIII. yüzyılda kısmen yöreye hakim olan Saltuklular tarafından inşa edildikleri tahmin edilmektedir. Her ikisinin içinde Kriptası ve mihrabı bulunmaktadır.

“

Adakale Türbeleri: Ardanoç ilçesi, Adakale Mahallesi'ndeki İskender Paşa Camii'nin hemen yanında bulunmaktadır. Türbeler yörede yöneticilik yapan Ali Paşa, Süleyman Paşa ve Hatice Hanım'a ait olup, muhtemelen XVIII. yüzyıl eserleridir.

Yöredeki diğer türbeler ise; şavşat İlçesi Köprülü Köyü'ndeki Zor Mustafa Bey, Ciritdüzü Köyü'ndeki Atabek ve Ardanoç İlçesi Peynirli Köyü güzergahındaki Candarbaba türbeleridir.

HAMAMLAR

Yörede hamam mimarisi ve geleneği pek gelişmiş değildir.

Artvin Şehir Hamamı: Artvin Çarşı Mahallesi'nde bulunmaktadır. Dört eyvanlı ve dörtköşe hücreli tipik bir Osmanlı hamamı olup, muhtemelen XVIII. Yüzyılda yaptırılmıştır. Halen işler durumdadır. Bu hamamın dışında Ardanuç İlçesi, Adakale Mahallesi'nde ve Yusufeli İlçesi Kılıçkaya Beldesi'nde geç Osmanlı dönemine ait terkedilmiş durumda iki küçük hamam daha bulunmaktadır.

ÇEŞMELER

Çelebi Efendi Çeşmesi: Artvin Merkez Orta Mahalle Camii'nin yakınında bulunmaktadır. H. 1197 (M. 1783) yılında Asma Sultan'ın Kahyası Çelebi Efendi tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde işlemeyen çeşme, tipik bir Osmanlı yapısıdır.

Saitbey Çeşmesi: Artvin Merkez Çayağzı Mahallesi Salihbey Camii yanında bulunmaktadır. H. 1255 (M. 1810) yılında Sait Bey tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde işlemeyen çeşme, Çelebi Efendi Çeşmesi'ne benzemektedir.

Bu iki çeşmenin yanısıra Ardanuç İlçesi Aydın Köyü'nde ve Hoşa ilçesi Merkez Kuledibi Mahallesi'nde de birer adet geç Osmanlı dönemine ait çeşmeler bulunmaktadır.

KÖPRÜLER

Çoruh Irmağı'na dökülen dereler başta olmak üzere, yöredeki irili ufaklı dereler üzerinde Ortaçağ'dan başlayarak devam eden taş köprüler yapılmıştır. Günümüze ulaşan önemli köprüler şunlardır:

Berte Köprüsü: Artvin-Şavşat karayolunun 21. kilometresinde, Berta Suyu üzerinde bulunmakta olup 64 m. uzunluğa sahip, üç gözlü ve yolunun düz olduğu taş köprüler grubundandır. XIX. Yüzyıl ikinci yarısında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Günümüze sağlam olarak ulaşmıştır.

Ortacalar Kemer Köprüleri: Arhavi ilçesine bağlı, Ortacalar Köyü'ne 2,5 km. kala Arılı ve Küçükköy yol ayrımında birbirine dik gelecek şekilde planlanmış iki köprüden oluşmaktadır. Birbirine benzeyen köprüler tek gözlü ve yolunun eğimli olduğu taş köprüler grubundandır. Muhtemelen XVIII. Yüzyılda inşa edilmişlerdir. Bunların yanı sıra aynı plan özelliklerini gösteren

diğer köprüler ise; Arhavi İlçesi Orçı Deresi, Derecik ve Aşağı Şahinler Köprüleri; Borçka İlçesi Beğlevan, Demirciler, Aralık, Vaniti, Düzköy, Güreşen ve Efeler Köprüleri; Hopa İlçesi Esenköy, Sugören, Köprüce ve Kemal Paşa Köprüleri; Murgul İlçesi Gevül Köprüsü; Yusufeli İlçesi Yaylalar Köprüsü'dür.

EVLER VE KONAKLAR

Ortaçağ döneminden, sivil mimari örneklerinden olan evler ve konaklardan herhangi bir örnek ulaşmamıştır. Osmanlı dönemine ait yörede 200 - 300 yıllık tarihi evlere rastlamak mümkündür. İlçeler bazında farklı yapı malzemesi ve plan özellikleri gösteren bu tür tarihi evler ne yazık ki günden güne çeşitli sebeplerle yok olup gitmektedir. Konak olarak; aynı zamanda yönetim binası olarak da kullanılan Şavşat ilçesi Söğütlü Mahallesi'nde ki Hemşi- oğulları Konağı ile Şavşat İlçesi Köprülü Köyü'nde ki Zor Mustafa Bey Konağı gösterilebilir. Ayrıca, Artvin merkeze bağlı Oruçlu Köyü'nde ki Ruslar tarafından XX. Yüzyılın ba- şında inşa edilen gümrük binası da dönemin özelliklerini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

FOKLORİK DEĞERLER VE YÖRE MUTFAĞI

Sebzenin bol yetişmesi nedeniyle yöre mutfağının temel malzemesi sebzedir. Hayvansal besinler genellikle yaylalarda üretilir. Et tüketimi Yusufeli'ne bağlı köylerde daha fazladır. Karadeniz kıyısında yer alan Arhavi ve Hopa'da ise balık tüketimi diğer ilçelere göre yoğundur. Sebze, balık ve et mamüllerinin kurutularak kışa saklanması yaygındır. Geçmişte mısır ekmeği (çadi) bolca tüketilmiştir. Ekmek tüketilmektedir. Yörenin mahalli yemekleri arasında süt mamüllerinden elde edilen kuymak; günümüzde köylerde bile dışardan gelen hazır unla elde edilen kuymak; hamur işleri olarak bişi, hinkal ve çergebaz; çorbalar olarak helle, tutmaç, lor, pancar, cincar, diğer yemekler arasında fasulyeden yapılan puçiko; tatlılar arsında hasuta, kaysefe ve papa gelmektedir.

GIYİM

Cumhuriyet dönemine kadar yöredeki en diKkat çeken erkek giysisi, yerli yünden köy tez- gahlarında dokunan ve şal adı verilen kaba kumaştan dikilmiş şalvar ve çuha idi. Genç kızlar ise fistan ve üstüne sıkma yelek giyerlerdi. Bellerine kuşak sararlar, başlarına tepesi düz fes, bunun üstüne renkli yazma, en

üstüne de beyaz uzun ve bir örtü (leçek) örterlerdi. Fesin altına Mahmudiye olarak adlandırılan para takarlardı. Yazma üzerine alından tüm şerit halinde dolayan poşu takılırdı. Ayaklarına yünden örülmüş çorap giyilirdi. Ayağa çapula ve yemeü adı verilen ayakkabılar giyilirdi.

El Sanatları

Ahşabın bol olması nedeniyle ahşap işçiliği gelişmiştir. Bununla birlikte ev eşyaları ahşaptan yapılırdı. Ayrıca topraktan çeşitli çanak - çömlek yapımı, bakırcılığın yanısıra kuy denilen yerli tezgahlarda dokunan giysi, kumaş ve kilimler yöre özellikleri taşımaktadır. Ne yazık ki günümüzde el sanatları hemen hemen yok olur duruma gelmiştir.

HALK OYUNLARI

Kafkas halk oyunları başta olmak üzere yörede tarihi geçmişi eskilere dayanan zengin halk oyunları kültürü görülmektedir. Özellikle 2 Eylül 1936 yılında İstanbul'da Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan Balkan Oyunları Festivali'nde, Artvin halk oyunlarının kazandığı birincilikle sesini duyuran Artvin ekibinin, Atatürk'ün huzurunda oynadığı Artvin Barı'na Büyük Önderin katılması ve bu oyuna takdirleri sonucunda Atabarı ünlenmiş, ona izafeten bu oyuna Atabarı ismi verilmiştir. Çalgı olarak akordion, davul zurna, tulum, kemençe ve def kullanılmaktadır. Başlıca oyun çeşitleri ise; Sarıçiçek, Deli Horon, Düz Horon, Karabağ, Uzundere, Kobak, Cilveloy, Atom, Mendo, Vazriya, Sasa, Hemşin, Atabarı, Uçayak, Şahlan, Döney, Ahçik, Ağırbar ve Atabarı'dır.

ATA BARI

*Bubabamınevidir
Tahtaları kavidir
Çalın vurun oynayın
Burası düğün yeridir
Uzun uzun kamışlar
Ucunu budamışlar
Benim ela gözlümü
Gurbete yollamışlar*

*Ben bir uzun kamışım
Yoluna dikilmişim
İster al ister alma
Alına yazılmışım
Bahçesi var bağı var
Ayvası var narı var
Atamızdan yadigar
Bizde atabarı var*

YÖRESEL EL SANATLARI

Yörenin oramanlarla kaplı olması ağaç işçiliğine dayalı el sanatlarının gelişmesinde etkili olmuştur. Tarımdan dokumaya, kızaktan, masa ve beşiğe kadar her alanda yapılan ağaç işleri yörede kullanıldığı gibi çevre illerde satılmaktadır. Bu arada Sele, Sepet, Çatan, Gidelen, Kalbur, Şedle ve Taçgüzen ağaç işleri yapılır. Filiz ve dalkabuğundan örülen eşyalar bölgede önemli yer tutar. Toprak çanak ve çömlek, bakır kuy, kilimler gibi diğer el sanatları vardır.

TÜRKÜLER

Kız Belin İncedir İnce, Sini Kalaylı, Ağlama Gelin Ağlama, Karanfilli Gelin, Yamadan Gel Yamadan, Cilveloy, yörenin belli türküleridir.

Mahalli Atasözlerinden Örnekler:

Ağanın malı gider, hizmetkarın canı gider.

Ağır otur ki batman gelesin.

Allah verince, kimin oğlusun sormaz,

Davetsiz gelen mindersiz oturur..

YEMEKLER

Süt ve Süt Mamullerinden Yapılan Yemekler: Süt ve süt mamüllerinden yapılan yemekler arasında kaymak, taze peynir ve yağda yapılan peynir kuymağı.

Sebzeler ve Kır Otlarından Yapılan Yemekler:

Çevrede yetişen fasulye, lahana, soğan, bakla gibi sebzelerden belli yemekler yapılır. Diğer kır ve bahçelerde kendiliğinden yetişen dağ pancarı, kuşekmeği, kazayağı, gımı, kavurma, semizotu, ebegümeci gibi bitkilerden yapılan sebze yemekleride olup, taze asma yaprağı kurutularak yapılan nepürşen ve taze fasülyenin kurutulup kabuklan ile etli ve ekşili olarak yapılan Puçuko, yemeklerin en ünlüsüdür.

Hamur İşleri:

Hamur işlerinden katmer, erişte, hıngal, çerga baz, bişi, lokum ve börekler yer almaktadır.

Etli Yemekler:

Köy evlerinde kışlık kavurma yapılarak uzun süreli olması için saklarlar ve taze etlerle ağaç şişlerle döner başta olmak üzere çeşitli kızartmalar yapılır.

Tatlılar:

Başlıcaları hasuta, kaysefe, zurbiyet, ballı lokumdur.

21.Y.Y.A GİRERKEN KENTE GETİRİLEN HİZMETLER

02.02.1999 tarihinden başlamak üzere 02.02.2004 yılına kadar sürecektir olan 5 yıllık kalkınma (İmar) Programı hazırlanmıştır. 7 yıldır açılması planlanan 3'üncü cadde 4 aylık kısa bir dönemde her türlü zor şartlara rağmen trafiğe açılır duruma getirilmiştir. Yusufeli Caddesi, Abdi İPEKÇİ Caddesi, 19 Mayıs Caddesi, Tekel Sokak, Cevizli Sokak, 7 Mart Sokak ve Sanayi yolu asfalt tamirata çalışmalarına başlanmıştır.

- 600.000.000.000:- (Altıyüz Milyar) bedelli cazibeli içme suyu terfili hattı tamamlanmış olup, 1999 yılı içerisinde şehir içme suyunda gerekli çalışmalar yapılarak halkın içme suyu sıkıntısı giderilmiştir.

- Kanalizasyon bakım onarım çalışmaları kapsamında şehir şebekesine 500 metre ilave kanalizasyon yapılarak, kanalizasyon şebeke hattı sızıntısı giderilmiş oldu.

- Çevre temizliği konusunda yeni değişiklikler yapılmış, eski çöp bidonları kaldırılarak yerlerine yeni çöp konteynerleri konmuştur.

- Ayrıca şehir merkezine de küçük çöp kovaları konarak şehrin daha düzenli ve temiz olması sağlanmıştır.

- Kafkasör tatil köyünde çevre temizliği ve yol bakımı yapılmış, bozuk yollar yeniden asfaltlanmıştır.

· Kafkasör tatil köyünde ki evlerin bakım ve onarımları yapılmış olup evler arasındaki yollara micir serilerek çamurdan kurtarılmıştır.

· Tatil köyü evlerinin önlerine kamelyalar konularak yağmurlu havalarda dışarda oturma imkânı sağlanmıştır.

· 3194 sayılı İmar kanununa göre ilin konut ihtiyacını karşılamak amacıyla Artvin - Merkez Yeni Mahallede 400 konutluk alan toplu konut alanı olarak ilan edilmiştir.

· Vatandaşların müracaatları doğrultusunda ifraz ve tehvil işlemleri yapılarak bedelsiz olarak 10.200 M2'lik yer imar yoluna terk edilmiştir. Yeni imar planına'da kapanmış yolların ihtisası yapılarak yeni parseller üretilmiştir.

Artvin'in Doğal Yapısı İle İlgili Kaynakça:

ASLANUÇAR Hasan,Aşağı Çoruh Havzasında;Borçka-Maradit Arasındaki Kesimin Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bakımından Etüdü, Mezuniyet Tezi,İ.Ü. Edebiyat FakültesiCoğrafya Enstitüsü,1996

DİE,Tarımsal Yapı veÜretim , DİE Matbaası,Ankara,1980
DİE, Türkiye İstatistik Cep Yıllığı,1980 DİE,Basımevi,Ankara,1980
Meydan larousse ,1969
MTA,Türkiye Maden Envanteri ,Ankara,1980

Artvin'in Tarihi ile İlgili Kaynakça:

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı,Anadolu Beylikleri,Ankara,1969
HONİGMANN Ernest,Bizans Devletinin Doğu Sınırı,İstanbul 1970
ÖZDER Adil ,Artvin ve Çevresi ,Ankara ,1971
TURAN Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye ,İstanbul,1971

Artvinin Sosyo-Ekonomik yapısı ile ilgili kaynakça

AKKAYAN Taylan , Göç veDeğişme,İstanbul,1979
GÖKÇEER Fikri, Belediyelerimiz,1981
ÖZMEN Ünsal, Kent Kent Türkiye:Artvin,istanbul,1969
Vakıflar Genel Müdürlüğü,Vakıflar ve Vakıf Hizmetlerimiz,Ankara,1979

Artvin'in Kültürü İle İlgili Kaynakça

ÖRNEK Sedat V.,Anadolu Folklorunda Ölüm ,Ankara,1979
ÖZDER Mustafa Adil, Artvin folkloru ,Ankara,1970
ÖZDER Mustafa Adil ,Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları, Ankara ,1971

Artvin İle İlgili Genel Kaynakça

Yurt ansiklopedisi, Türkiye il il : Dünyü,Bugünü,Yarını,Anadolu Yayıncılık A.Ş
2.cilt,İstanbul,1982

AKYURT Selahattin, Artvin, Kültür Ofset ltd.şti.,Ankara,1999